

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Kolektivní správa mezinárodních vodních toků:

Modely, problémy, úspěchy

Bc. Lenka Nerudová

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Studijní program Politologie
Studijní obor Mezinárodní vztahy – bezpečnostní studia

Diplomová práce
Kolektivní správa mezinárodních vodních toků:
Modely, problémy, úspěchy
Bc. Lenka Nerudová

Vedoucí práce:

Doc. PhDr. Šárka Cabadová Waisová, Ph.D.
Katedra politologie a mezinárodních vztahů
Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

.....

Poděkování:

Tímto bych chtěla poděkovat především své vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Šárce Cabadové Waisové, Ph.D. za cenné rady, trpělivost a pomoc při psaní této práce. Dále bych chtěla poděkovat celé své rodině a přátelům za podporu při studiu.

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
Úvod	8
1 Kolektivní správa mezinárodních vodních toků	13
1. 1 Mezinárodní vodní tok: prostor pro konflikt nebo spolupráci?	13
1. 2 Teoretické přístupy ke kolektivní správě vodního toku	17
1. 3 Hydropolitika jako nová agenda mezinárodního společenství	18
1. 4 Utváření kolektivní správy mezinárodních vodních toků	21
2 Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje	23
2. 1. Charakteristika povodí.....	23
2. 2 Historie vztahů mezi státy povodí.....	25
2. 3 Vznik a cíle kolektivní správy	27
2. 4 Proces fungování kolektivní správy	28
2. 5 Dílčí závěr.....	30
3 Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy	32
3. 1 Charakteristika povodí.....	32
3. 2 Historie vztahů mezi státy povodí.....	33
3. 3 Vznik a cíle kolektivní správy	34
3. 4 Proces fungování kolektivní správy	36
3. 5 Dílčí závěr.....	38
4 Iniciativa řeky Nilu	40
4. 1 Charakteristika povodí.....	40
4. 2 Historie vztahů mezi státy povodí.....	42
4. 3 Vznik a cíle kolektivní správy	44

4. 4	Proces fungování kolektivní správy	46
4. 5	Dílčí závěr.....	48
5	Komise pro řeku Indus.....	50
5. 1	Charakteristika povodí.....	50
5. 2	Historie vztahů mezi státy povodí.....	51
5. 3	Vznik a cíle kolektivní správy	54
5. 4	Proces fungování kolektivní správy	55
5. 5	Dílčí závěr.....	57
6	Komise pro řeku Mekong.....	58
6. 1	Charakteristika povodí.....	58
6. 2	Historie vztahů mezi státy povodí.....	60
6. 3	Vznik a cíle kolektivní správy	61
6. 4	Proces fungování kolektivní správy	63
6. 5	Dílčí závěr.....	66
	Závěr	68
	Seznam zdrojů a literatury	74
	Resumé.....	83

Seznam použitých zkratk

BDS	Strategie pro rozvoj povodí
CFA	Rámcová dohoda o spolupráci v oblasti povodí Nilu
DBRMP	Mezinárodní plán povodí Dunaje
DFRMP	Plán pro zvládání povodňových rizik Dunaje
ECAFE	Hospodářské komise OSN pro Asii a Dálný východ
FASRB	Rámcová dohoda o povodí řeky Sávy
GERD	Velká přehrada etiopského znovuzrození
ICS	System hlášení nehod
IEA	Mezinárodní agentura pro energii
ILA	Mezinárodní právní asociace
ISRBC	Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy
MKOD/ICPDR	Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje
MRC	Komise pro řeku Mekong
MŽP	Ministerstvo životního prostředí
NBI	Iniciativa řeky Nilu
NRBC	Komise povodí Nilu
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
TECCONILE	Výbor na podporu rozvoje a ochranu životního prostředí povodí
UNECE	Evropská hospodářská komise OSN
UNEP	Program OSN pro životní prostředí
UNESCO	OSN pro výchovu, vědu a kulturu
UNFPA	Populační fond OSN
WACOM	System řízení událostí na vodním toku
WWC	Světová rada pro vodu

Úvod

Pro současný mezinárodní systém jsou jednou z největších bezpečnostních hrozeb stále častější regionální konflikty. Obvyklými faktory způsobující vnitrostátní či regionální konflikty jsou špatná socioekonomická situace států a slabá státní správa, která umožňuje vznik a působení ozbrojených skupin v rozpadajících se státech (Rotberg 2003: *passim*). Konflikty však také mohou z velké části vycházet ze soupeření o omezené přírodní zdroje. Souboj o přírodní zdroje se může stát příčinou vypuknutí regionálního konfliktu, popřípadě může podpořit eskalaci již přítomného politického či sociálního napětí. Jako takový spouštěč konfliktu vycházející z nedostatku přírodních zdrojů, lze vnímat i přístup k důležitému vodnímu toku, který regionem prostupuje. Počet lidí a odvětví, kteří vodu každodenně využívají ke svému životu neustále narůstá, nicméně množství vody zůstává stále stejné. V důsledku toho se otevírá prostor pro střet odlišných zájmů a potřeb aktérů (Wolf 2007: 245).

Sdílený vodní tok nicméně nemusí být pouze záležitostí způsobující mezistátní spor o jeho správu. Existence mezinárodního vodního toku může taktéž představovat příležitost pro navázání spolupráce a může být nástrojem pro udržení mírových vztahů. Státy sdílející ekonomicky a zemědělsky významný vodní tok si během posledních let začínají uvědomovat, že větších zisků a prosperity lze dosáhnout, pokud bude utvořena spolupráce nad správou takto sdílené řeky. Utvořením institucionalizované spolupráce v podobě kolektivní správy vodního toku se spor o přístup k vodní ploše může proměnit ve hru s nenulovým součtem (Hassan 2003: 16). Jinými slovy státy mohou získat mnohem více, pokud budou na správě vodního toku spolupracovat, než pokud budou o jeho části soupeřit. Na základě této vize jsou uzavírány multilaterální společenství, jenž kolektivně spravují povodí mezinárodního vodního toku.

Kolektivní správa mezinárodních vodních toků je takový typ regionální spolupráce, kdy uskupení států společně spravuje povodí řeky, které prochází několika státními územími současně. Někteří autoři (Wolf 2007) mají za to,

že kolektivní správa může pomoci k posílení partnerských vztahů mezi jednotlivými státy a zároveň může přispět k úspěšnému ekonomickému či sociálnímu rozvoji. V odborné literatuře (Hassan 2003, Wolf 2010, Gehrig – Rogers 2009) najdeme dále argumenty, že kolektivní správa mezinárodních vodních toků vede k efektivnějšímu využití vodních zdrojů, zlepšení státní infrastruktury či k posílení regionální bezpečnosti, jelikož se snižuje riziko vypuknutí regionálního konfliktu. V neposlední řadě je cílem kolektivní správy přispět k řešení environmentálních problémů, kdy je v rámci spolupráce zlepšována kvalita a čistota vody. I to je důležité, neboť poškozené zdraví populace v důsledku znečištění vody, brání ekonomickému rozvoji a prohlubuje politické a sociální napětí.

Dalším důležitým aspektem kolektivní správy je zabezpečení rovného přístupu k mezinárodnímu vodnímu toku. I v dnešním moderním světě je stále častějším problémem nedostatek pitné vody v mnoha zemích třetího světa. Značná část regionálních konfliktů následně vzniká, či je jejich eskalace podpořena spory o přístup k vodním zdrojům. Pokud však bude mezinárodní společenství podporovat vzájemnou spolupráci nad správou vodního toku, mohou být tyto konflikty výrazně omezeny. Státy mohou společnými silami dále vybudovat nezbytné přehradu, které mohou napomoci k rovnoměrnějšímu toku vody. Díky tomu může být zamezeno vzniku povodní v jedné části regionu, a naopak přispěno ke snížení sucha v části druhé (Hassan 2003: *passim*).

Cílem této diplomové práce je analyzovat jakým způsobem kolektivní správa mezinárodních vodních toků funguje a jaké přínosy či problémy tato spolupráce přináší. K provedení této analýzy mi poslouží praktické příklady kolektivní správy mezinárodních vodních toků. V současné době je kolektivně spravována téměř každá významná vodní plocha, která prostupuje více státními územími. Já ve své práci budu pracovat s Mezinárodní komisí pro ochranu Dunaje, Mezinárodní komisí pro povodí řeky Sávy, Iniciativou řeky Nilu, Komisí pro řeku Indus a s Komisí pro řeku Mekong. Tyto příklady jsem zvolila na základě jejich

územní a státní specifičnosti. Instrukce působí v rozdílných regionech a jedná se jak o spolupráci států rozvojových, tak i států vyspělých. Každý z těchto příkladů kolektivní správy má vzhledem ke specifičnosti svého regionu rozdílné cíle a podmínky pro svoji existenci. Díky této rozmanitosti budu moci komplexněji pochopit podstatu kolektivní správy mezinárodních vodních toků. Současně jsou tyto řeky velice důležité z ekonomického, kulturního i ekologického hlediska pro region, kterým protékají.

Pro naplnění cílů práce jsem si zvolila několik výzkumných otázek:

- Na základě jakých mechanismů kolektivní správa vodních toků funguje?
- Co případně brání efektivnímu fungování kolektivní správy vodních toků?
- A jaké výsledky kolektivní správa vodních toků přináší?

Odpovědi na tyto otázky se pokusím zjistit pomocí analýzy a následné komparace výše uvedených příkladů. V práci budu pracovat s metodami kvalitativního výzkumu. U každého příkladu budu zkoumat vývoj vztahů a míru spolupráce zapojených zemí v kolektivní správě vodního toku. Současně budu analyzovat, jestli se tato spolupráce v průběhu let zintenzivňuje či nikoli. Během této analýzy bude důležité pozorovat, jak se proměnil vztah zúčastněných zemí a zda utvoření kolektivní správy napomohlo ke zlepšení nebo k upevnění vzájemných vztahů. V mé práci budu dále zkoumat, jak často dochází ke schůzím politických představitelů jednotlivých zemí a jaké dohody byly mezi zeměmi ujednány s cílem posílit další spolupráci. Budu pozorovat, zda se setkání politických představitelů konají pravidelně, zda byly mezi zeměmi ujednány určité ekonomické výhody a zda země pracují kolektivně také například v oblasti bezpečnosti. V práci se tedy budu zabývat tím, jestli v návaznosti na utvoření kolektivní správy byly navázány silnější diplomatické, ekonomické či bezpečnostní vztahy.

Ve své práci budu dále analyzovat, zda spolupráce utvořena s cílem kolektivní správy vodního toku opravdu přispívá ke zmírnění politického či jiného napětí v regionu. V neposlední řadě se zaměřím na to, zda opravdu díky kolektivní správě řek dochází ke zlepšení kvality a čistoty vody a zda je celkově přispíváno

k lepším environmentálním podmínkám v regionu. Budu se soustředit na to, zda v rámci dohod o kolektivní správě vodního toku jsou přijímána praktická opatření k ochraně vody a především jestli jsou tyto opatření opravdu naplňována. Zároveň spolu s tím budu analyzovat, zda kolektivní správa vodního toku přispívá ke zlepšení ekonomické a sociální situace v zemi. Pokusím se zjistit, zda se díky utvoření kolektivní správy zvýšili pracovní příležitosti pro místní obyvatele a zda jsou v rámci kolektivní správy utvářeny projekty cílené na zlepšení životní úrovně chudších skupin obyvatel.

Pro hodnocení funkčnosti kolektivní správy mezinárodních vodních toků jsem si stanovila několik kritérií, kterými budu hodnotit fungování tohoto typu spolupráce. Konkrétně se jedná o vývoj vztahů mezi aktéry, v jaké míře probíhá regionální spolupráce, jaký je rozsah konfliktů a dalšího napětí v regionu, jaké jsou environmentální dopady kolektivní správy a také stav ekonomického a sociálního rozvoje v zemi. Současně bude vždy důležité si uvědomit, zda jsou určité změny ve vztazích a rozvoji jednotlivých zemí opravdu způsobené kolektivní správou vodního toku či zda v regionu hrají roli i jiné vlivy. Dále se také pokusím zanalyzovat jakým způsobem je kolektivní správa mezinárodních toků zanesena v mezinárodním právu a zda si tento typ spolupráce získává podporu od státních či nestátních světových aktérů.

Autoři zabývající se tímto tématem se ve většině případů soustředí vždy jen na jeden aspekt kolektivní správy vodních toků nebo je literatura věnována pouze jednomu konkrétnímu příkladu. Já se v mé práci díky komparaci více příkladů pokusím o komplexnější analýzu kolektivní správy mezinárodních vodních toků. Během psaní této diplomové práce budu primárně čerpat z oficiálních dokumentů vydaných institucemi spravující zvolené vodní toky. Míru výše stanovených kritérií se budu ve své práci snažit zjistit pomocí dat ze specializovaných databází, prohlášení státních představitelů zemí, které v rámci kolektivní správy spolupracují a z odborných článků zabývajících se vývojem této problematiky.

V první části práce bude představen samotný koncept kolektivní správy mezinárodních vodních toků. Uvedu, o jaký typ mezinárodní spolupráce se jedná a jaký typ aktérů se na ni podílí. Dále se zaměřím na to, jakým způsobem je kolektivní správa mezinárodních vodních toků ovlivněna mezinárodním právem a zvyklostmi. Následující kapitoly budou věnovány jednotlivým případovým studiím kolektivní správy mezinárodních vodních toků, které jsou uvedeny výše. U každého případu zanalyzuji všechny mnou stanovená kritéria funkčnosti kolektivní správy. Během této analýzy se budu věnovat historii vztahů států sdílející povodí, co vedlo k vytvoření kolektivní správy a jakým způsobem následná spolupráce probíhá. V závěru práce následně zhodnotím, jakých úspěchů či neúspěchů se podařilo kolektivní správou mezinárodních toků dosáhnout a jaké přínosy či rizika tato spolupráce přináší. Díky komparaci rozdílných příkladů budu moci uvést na základě jakých skutečností se některým příkladům kolektivní správy daří naplňovat své cíle a být efektivní a zároveň naopak proč některé tyto spolupráce selhávají.

1 Kolektivní správa mezinárodních vodních toků

Tato kapitola je věnována úvodu do problematiky kolektivní správy mezinárodních vodních toků. Mezinárodní vodní toky zajišťují stabilní přísun vodních zdrojů miliardám obyvatel po celém světě. V mezinárodních vztazích tedy bylo zapotřebí vytvořit systém a podmínky, které umožní vznik spolupráce mezi státy, jenž určitý vodní tok sdílí, aby se v budoucnosti předešlo možným konfliktům o přístup k jeho vodním zdrojům. V této části práce je představeno, jakým způsobem je kolektivní správa mezinárodních vodních toků tvořena a na základě jakých předpokladů funguje. V kapitole jsou také představeny rozdílné přístupy realistů a liberálů k otázce vzniku a fungování kolektivní správy, neboť vždy je důležité zhodnotit rozdílné úhly pohledu na zkoumané téma.

1. 1 Mezinárodní vodní tok: prostor pro konflikt nebo spolupráci?

Voda vždy byla jedním z nejdůležitějších zdrojů lidstva. Nejenže je základem celé lidské existence, ale v průběhu historie se stala také důležitou součástí zemědělství, průmyslu, energetiky, ale také zábavy a sportu. Povodí řeky může mít také důležitý kulturní význam. To lze například pozorovat u povodí Gangy a jejím významu pro hinduistickou komunitu¹ (Reuss 2003: 36). Registr mezinárodních vodních toků definuje povodí či koryto řeky jako oblast, kterou protéká proud řeky, jenž následně ústí do otevřeného oceánu, moře či jezera. Takto definované povodí řeky zahrnuje také malá jezera, mělčiny a podzemní vodu. Povodí nebo koryto řeky je definováno jako mezinárodní, pokud kterýkoli přítok trvale překračuje státní hranice dvou a více států. Úmluva OSN o neplavebním využití mezinárodních vodních toků z roku 1997 následně definuje vodní tok jako systém povrchových a podzemních vod,

¹ Řeka Ganga nacházející se na indickém subkontinentu má pravděpodobně největší náboženský význam než kterákoli jiná řeka na světě. Ganga je dle hinduistické víry považována za posvátnou a duchovně čistou a představuje ztělesnění bohyně Gangy. Hinduisté věří, že veškeré rituály prováděné na březích Gangy či v jejích vodách přinesou štěstí a odplaví nečistoty. Jeden z rituálů *Kumbh Mela* je dokonce zařazen na seznam nehmotného kulturního dědictví UNESCO. Avšak čistota řeky je opravdu jen duchovní. Vzhledem k častým očištným koupelím věřících a velkému množství odpadních vod, je Ganga jednou z nejvíce znečištěných řek světa (Das 2019).

který utváří jednotný celek a proudí do společného vyústění (Wolf 2007: 245). V celém světě se nyní nachází přibližně 263 řek, které procházejí napříč dvěma či více státy, přičemž v roce 1978 jich bylo pouze 214. Nárůst mezinárodních vodních toků souvisí se vznikem nových států po konci studené války, kdy mimo jiné došlo k rozpadu Sovětského svazu a mezinárodní systém získal zcela novou podobu. Mnoho řek bylo do této doby pouze vnitrostátními. Příkladem může být řeka Sáva, která se stala mezinárodním vodním tokem po roce 1992, kdy došlo k rozpadu Jugoslávie a vzniklo pět zcela nových republik. Větší počet mezinárodních vodních toků souvisí také s rozvojem technologií umožňující podrobnější mapování světa (Wolf 2007: 245–247).

Požadavky na zemědělské, ekonomické či jiné využití vodních zdrojů se zvětšují spolu s nárůstem lidské populace. Zatímco počet lidí roste, množství vody zůstává stále stejné (Wolf 2010: 2). Podle Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) bude do roku 2030 téměř 47 % světové populace žít v oblastech bez stabilního přístupu k pitné vodě. Těmito oblastmi jsou pak ve většině případů státy třetího světa² (Michel 2009: 73). Nedostatek vodních zdrojů může mezi státy probudit politické a společenské napětí v otázce správy sdíleného vodního toku. Avšak nelze s jistotou tvrdit, že za regionální konflikty mezi státy může pouze spor o přístup k vodnímu toku. Svou důležitou roli hraje také kulturní a historické pozadí vztahů a spor o přístup k vodním zdrojům je ve většině případů až tím posledním spouštěčem regionálního konfliktu (Reuss 2003: 37).

Konflikty o přístup k vodním zdrojům se mohou odehrávat na globální, mezinárodní, národní i lokální úrovni. Na globální úrovni se může jednat o konflikt mezi společnostmi žijících v centru a na periferii, kdy voda mezi těmito oblastmi

² Jako „země třetího světa“ se typicky označují státy, které vykazují slabý ekonomický a sociální rozvoj. Klasifikace národů jako země „třetího“ nebo „prvního“ světa se poprvé objevila během období studené války. Země prvního světa jsou průmyslově a politicky vyspělé. Zatímco země třetího světa v rozvoji dle socioekonomických ukazatelů zaostávají. Většina takto označovaných zemí se nachází v oblasti Asie a Afriky (Banton 2020).

není rovnoměrně distribuována. To lze pozorovat v případě, že by vodní zdroje byly primárně využívány pro potřeby průmyslu a obchodu na úkor základních lidských potřeb (Gehrig – Rogers 2009: 4). Na mezinárodní úrovni se jedná o spor dvou a více států sdílející společný vodní tok. Spory na mezinárodní úrovni jsou zpravidla dlouhotrvající a těžko překonatelné. Výsledkem sporů jsou oslabené politické vztahy, neefektivní správa vodního toku a zanedbané životní prostředí v okolí řeky. Pozitivem konfliktu na mezinárodní úrovni je velký zájem mezinárodních aktérů na jeho vyřešení. Na národní úrovni se může objevit konflikt mezi jednotlivými politickými útvary uvnitř země. Může se jednat o státy, provincie, etnické nebo náboženské skupiny nebo ekonomické sektory. Je zde větší pravděpodobnost vypuknutí násilí, než na mezinárodní úrovni a vůle zapojení mezinárodních aktérů na vyřešení tohoto konfliktu je o poznání menší. Zejména kvůli komplikacím týkající se narušení vnitřní státní suverenity státu (Wolf 2010: 17). V neposlední řadě se konflikt o vodní zdroje může dotknout i lokální úrovně. Zde se spor o přístup k vodním zdrojům odehrává mezi soupeřícími kmeny a komunitami. Nedostatek vodních zdrojů uvnitř takto rozdělené společnosti může vést k lehčím projevům násilí a k migraci. Migrace obyvatelstva následně může destabilizovat okolní města a sousední země. Na lokální úrovni se může odehrávat konflikt také mezi obyvateli a státními institucemi. Státní instituce v tomto případě nejsou schopny rovnoměrně přerozdělit vodní zdroje mezi své obyvatele, čímž vzniká jejich nespokojenost. Ta se pak většinou projevuje v podobě občanské neposlušnosti³, sabotáží a protestů, při kterých může dojít k vypuknutí násilí jak ze strany protestujících, tak ale i ze strany státních bezpečnostních složek (Gehrig – Rogers 2009: 4).

³ Občanská neposlušnost představuje dlouhodobé a systematické odporování vládním autoritám primárně nenásilnou formou. Občanská neposlušnost může mít podobu stávek, demonstračních pochodů, neuposlechnutí výzev apod. Pojem byl poprvé použit filosofem H. D. Thoreauem v roce 1848, kdy jím odkazoval na neochotu obyvatelstva platit daně. V historii se objevilo několik významných osobností, jež dosáhly politických cílů skrze občanskou neposlušnost. Byli jimi například Gándhí, Martin Luther King Jr. či Rosa Parks (Brownlee 2013).

V zájmu každého státu i společnosti by nicméně mělo být konfliktním situacím zabráněno. Každý konflikt přináší ekonomické ztráty či v horších případech i ztráty na lidských životech. Konflikt je současně rušivým elementem, který vytváří celkovou regionální nestabilitu. Konfliktní situace nicméně může také otevřít prostor pro diskuzi. Tato diskuze může následně vést ke spolupráci, která je v oblasti správy mezinárodního vodního toku mnohem výhodnějším řešením (Wolf 2010: 2). Příležitosti vzniku spolupráce nad správou vodního toku je třeba se chopit a podporovat ji, aby bylo zabráněno vzniku dalších regionálních ozbrojených konfliktů. Ve většině případů tomu tak v historii mezinárodních vztahů bylo a ozbrojený konflikt o přístup k vodním tokům není příliš častým úkazem. Nedostatek vodních zdrojů nicméně může být jedním z výrazných aspektů, který ke vzniku takových střetů přispívá (Michel 2009: 77). Navázání spolupráce nad správou vodního toku však nevyřeší veškeré napětí mezi státy vycházející mnohdy i z historického vztahu mezi státy. Kolektivní správa mezinárodního vodního toku nicméně může pomoci k vybudování či obnovení důvěry mezi státy, jenž je v mezistátních vztazích jedním z nejdůležitějších atributů (Reuss 2003: 37).

V roce 1995 viceprezident Světové banky Ismail Serageldin prohlásil: „V následujícím století se budou všechny války vést o vodu“ (Serageldin cit. dle Gehrig – Rogers 2009: 6). I přes tuto předpověď k ozbrojenému konfliktu mezi dvěma státy čistě kvůli přístupu k vodním zdrojům nedošlo již několik tisíc let. Posledním takovým je konflikt mezi dvěma městskými státy Lagaš a Umma v jižní Mezopotámii na území dnešního Iráku (Gehrig – Rogers 2009: 6). Ale ačkoliv státy sdílející povodí jedné řeky raději volí utvoření kolektivní správy, nemusí být tento typ spolupráce vždy zcela ideální. Lze pozorovat případy, kdy v rámci kolektivní správy docházelo k asymetrickému typu spolupráce a vodní zdroje nebyly rovnoměrně rozděleny ani zdaleka. Takovým příkladem může být například distribuce vodních zdrojů mezi Izraelem a Palestinou, kdy 90 % vodních zdrojů si nárokoval Izrael a zároveň disponoval

právem veta nad veškerými činnostmi, které usoudil, že jsou hrozbou pro jeho státní zájmy (Michel 2009: 77–79).

1. 2 Teoretické přístupy ke kolektivní správě vodního toku

Názory, zda kolektivní správa mezinárodních vodních toků je efektivním řešením regionálních sporů a zda přispívá ke tvorbě mezinárodní spolupráce je potřeba odlišit v závislosti na zvoleném teoretickém přístupu. Každá z klasických teorií mezinárodních vztahů představuje zcela jiný pohled na možnost a efektivitu mezinárodní spolupráce, potažmo pak možnost kolektivní správy mezinárodních vodních toků.

Dle realistických teorií je nejvýznamnějším aktérem mezinárodních vztahů stát. Ideální stav světového uspořádání je anarchie a státy by ve zahraniční politice měly následovat pouze své národní zájmy. Přičemž nejdůležitějším národním zájmem je přežití státu a získání moci. Podle realistů státy při provádění své zahraniční politiky jednají racionálně, neboť každý chybný krok v naplňování národních zájmů může znamenat ztrátu moci. Podle realistů je mezinárodní spolupráce téměř nemožná a ve většině případů selže, i když mají aktéři stejné zájmy. K mezinárodní spolupráci by mělo docházet pouze ve výjimečných případech a měla by mít pouze krátkodobý charakter. Stát by měl současně uzavírat mezinárodní spolupráci pouze pokud jejím prostřednictvím naplňuje svůj národní zájem. Podle realistů nemůže mezinárodní spolupráce nikdy fungovat, jelikož státy se neustále obávají z podvádění a nerovných zisků ze spolupráce (Grieco 1988: 488). Z těchto tvrzení lze odvodit, že z realistického hlediska kolektivní správa mezinárodních vodních toků není efektivním řešením regionálních sporů o přístup k vodním zdrojům. Mezi zúčastněnými stranami nelze navázat dostatečnou důvěru, protože každý z aktérů bude v rámci spolupráce stále upřednostňovat své národní zájmy. Realisté současně vodu vnímají jako strategický a nedělitelný zdroj. Soupeření o její získání je tak pro realisty zcela racionální volbou (Sterling-Folker 2002: 80).

Protipólem k realistickému přístupu je teorie liberalismu. Dle liberálů se v mezinárodním systému nachází prostor pro mezinárodní spolupráci. Na rozdíl od realistů nevnímají liberálové aktéry mezinárodního systému jako rivaly, ale jako partnery, kteří jsou na sebe vzájemně závislí a udržování spolupráce je pro všechny aktéry výhodné (Grieco 1988: 488). V oblasti kolektivní správy mezinárodních vodních toků pracují liberálové s teorií *vězňova dilematu*, tedy s hrou s nenulovým součtem. Státy, které sdílejí jeden vodní tok mnohdy nemusí mít stejné národní zájmy, avšak jeden zájem je jim společný, a to zabránění konfliktu. Současně pokud jeden z aktérů bude s vodními zdroji nakládat nezodpovědně může to negativně ovlivnit i zbylé aktéry v regionu. Pro racionálně smýšlející aktéry je tak mnohem výhodnější zvolit cestu spolupráce nad správou vodního toku. Každý ze zapojených aktérů může díky spolupráci získat mnohem více než pokud by o vodní zdroje soupeřili (Leb 2009: 119–122). Pokud tedy budeme vycházet z liberálního přístupu, lze předpokládat, že kolektivní správa mezinárodních vodních toků má potenciál a smysl a lze věřit v jejím efektivním fungování.

1. 3 Hydropolitika jako nová agenda mezinárodního společenství

Vodní politika nebo též hydropolitika je v mezinárodních vztazích relativně novým pojmem. Neexistuje žádná přesná definice, co pojem hydropolitika znamená a čím se zabývá. Poprvé bylo toto slovo použito v roce 1979 a odkazovalo na vztahy států jež sdílejí povodí jedné řeky (Ribeiro – Sant'Anna 2014: 577). Otázkou spolupráce a kolektivní správy vodních toků se nicméně mezinárodní společenství zabývá mnohem déle. Již v roce 1911 byla vydána Madridská deklarace, která upravovala využití mezinárodních vodních toků k jiným účelům než k plavbě. Madridská deklarace utvořila základní principy kolektivní správy mezinárodních vodních toků. Zemím sdílející jeden vodní tok bylo doporučeno utvářet stále komise, které by dohlížely na správu řeky. Deklarace dále odrazovala od jednostranných rozhodnutí států a od provádění environmentálně škodlivých modifikací řeky (Wolf 2007: 255–256). Pod záštitou

OSN se následně od 50. let 20. století začalo konat nespočet mezinárodních konferencí, které se zabývaly otázkou sdílených vodních zdrojů (Leb 2009: 114). Konferencím předcházelo vytvoření Helsinských pravidel na využívání vody mezinárodních řek v roce 1966. Od tohoto roku jsou mezinárodní vody právně spravovány *International Law Association* (ILA) a OSN (Wolf 2007: 256).

Zcela první konference OSN, jež se zabývala otázkou životního prostředí, se uskutečnila v roce 1972 ve Stockholmu. Na konferenci byla mimo jiné přijata Stockholmská deklarace, která obsahovala 26 principů týkající se životního prostředí a rozvoje. Současně byl utvořen také Akční plán s 109 doporučeními pro roli člověka ve vztahu k životnímu prostředí. Deklarace započala diskusi mezi industrializovanými a rozvojovými státy a poukázala na rostoucí vliv lidské činnosti na životní prostředí. Nejdůležitějším výsledkem konference bylo vytvoření Programu OSN pro životní prostředí (UNEP). UNEP je v současnosti světovým leaderem určující agendu globální environmentální politiky (United Nations nedatováno). V následujících letech proběhlo několik dalších konferencí, mezi kterými můžeme jmenovat například konference v Mar del Plaza, v Novém Dillí či v Dublinu (Leb 2009: 114).

Nejvýraznější událostí ve vývoji světové environmentální politiky byl Summit Země uskutečněný v roce 1992 v Rio de Janeiru (Leb 2009: 114). V Riu bylo přijato hned několik významných dokumentů týkající se šetrného využití přírodních zdrojů. Za nejdůležitější lze pravděpodobně považovat Agendu 21, program představující nové strategie pro udržitelný rozvoj pro nadcházející 21. století. Agenda 21 představila nové metody vzdělávání v oblasti životního prostředí, nové postupy v ochraně přírodních zdrojů a nové způsoby zapojení se do udržitelné ekonomiky (United Nations nedatováno).

Následoval vznik Světové rady pro vodu (*World Water Council*) v roce 1996. WWC představuje světový think-tank vytvořený s cílem řešit otázky a provádět akce v oblasti světových vodních zdrojů. Rada se soustředí na politický rozměr vodní bezpečnosti a na udržitelnost životního prostředí. WWC pravidelně

každé tři roky hostí Světové fórum o vodě a to již od roku svého vzniku. Tyto summity poskytují místo pro setkání a diskuzi politických představitelů, představitelů soukromého sektoru i mezinárodních organizací, akademiků a veřejnosti angažujících se v problematice vodních zdrojů. Prostřednictvím těchto setkání jsou utvářeny téměř veškeré programy a projekty umožňující kolektivní správu mezinárodních vodních toků (Leb 2009: 114–115, WWC nedatováno). Veškeré projekty jsou utvářeny v souladu s mezinárodním právem upravující sdílení mezinárodních vodních zdrojů. Spolu s nárůstem multilaterálních konferencí bylo během 90. let 20. století ustanoveno několik právních rámců, podle kterých je dnes vodní přeshraniční spolupráce koordinována. První z právních dokumentů upravující správu mezinárodních vodních toků byl podepsán v roce 1992 v Helsinkách a byl následován dokumentem přijatým v rámci OSN v roce 1997. V roce 2000 pak bylo právně upraveno sdílení mezinárodních řek i uvnitř Evropského společenství (Leb 2009: 115).

V roce 2001 se uskutečnila konference, která se do té doby nejaktivněji podílela na řešení možného nedostatku vody pro světovou populaci. Takzvaná Ministerská deklarace přijata ve švýcarském Bonnu se věnovala tématům jako zajištění rovného přístupu k vodě, zajištění vody lidem v chudobě, zlepšení vodního managementu a celkově propagovala spolupráci a sdílení vodních zdrojů. Deklarace byla podepsána ministry ze 46 států světa. Tato deklarace byla významná především z toho důvodu, že jako první upozornila na alarmující počet lidí, kteří nemají přístup k čisté a pitné vodě. V době, kdy tato schůze proběhla se v takové situaci nacházelo okolo dvou miliard lidí. V reakci na tuto konferenci se do této problematiko začalo angažovat mnohem více státních i nestátních organizací, které chtějí pomoci tuto situaci vyřešit (Hassan 2003: 17–18).

1. 4 Utváření kolektivní správy mezinárodních vodních toků

Wolf (2010: 3) identifikuje čtyři klíčové poznatky, s kterými aktéři v rámci mezinárodních vodních toků pracují. Prvním takovým poznatkem je, že vodní tok překračující mezinárodní hranice může způsobovat napětí mezi státy, které povodí řeky sdílí. Toto napětí je potřeba koordinovat dříve, než dojde k eskalaci do ozbrojeného konfliktu. Druhým poznatkem je, že mezinárodní instituce vytvořené ke kolektivní správě vodního toku jsou ve většině případů velice odolné a vazby navázané skrze tyto instituce často přetrvávají i navzdory dalším sporům mezi zúčastněnými státy. Třetím poznatkem je, že pokud není mezinárodní vodní tok kolektivně spravován, může mít případný konflikt negativní dopad na kvalitu vody a také může oslabit vnitřní stabilitu států i stabilitu celého regionu. To může následně negativně ovlivnit celý mezinárodní systém. Čtvrtým a posledním poznatkem, který Wolf (2010: 3) zmiňuje je, že spory ohledně mezinárodních vodních toků představují největší hrozbu lidské bezpečnosti. Miliony lidí trpí nedostatkem pitné vody a tím se snižuje také jejich celková životní úroveň.

Prvním krokem při transformaci konfliktu do formy spolupráce by měla být identifikace všech možných příčin, které spor způsobují. Spor o přístup k vodnímu toku zpravidla není jediným spouštěčem napětí mezi zeměmi nebo komunitami uvnitř státu. Téma vody může být pouze využito k poukázání na svou převahu nebo k politické manipulaci. Proces utváření kolektivní správy by měl také zohledňovat všechny sektory, které budou jejím vytvořením ovlivněny. Tedy v jaké socioekonomické situaci se zúčastněné státy momentálně nacházejí a jaký způsobem může vytvoření kolektivní správy vodního toku tuto situaci ovlivnit. Důležitou součástí celého procesu je komunikace mezi jednotlivými stranami. Bez kvalitní a pravidelné komunikace mohou mezi rozporujícími stranami vznikat obavy, strach, předsudky a další negativní vlivy na vývoj spolupráce (Gehrig – Rogers 2009: 78–80).

Proces utváření kolektivní správy vodního toku je velmi náročný a zdlouhavý. Wolf (2010: 6–7) pozoruje čtyři fáze vyjednávání. První fáze

vyjednávacího procesu je nazvána jako *rozporná*. Během této fáze se dochází k největším sporům mezi státy. Ani jedna ze stran není ochotna ustoupit ze svých nároků na podíl z vodních zdrojů. V druhé fázi, takzvané *reflexní* neboli *zvrtné*, se zúčastnění aktéři navzájem více otevřou a vzájemně si více naslouchají. Místo prosazování toho, o čem jsou přesvědčeni, že si zaslouží získat, se začnou více soustředit na to, co je potřebné provést k naplnění cílů všech zúčastněných. Aktéři současně začínají pohlížet na povodí sporné řeky jako na celek bez ohledu na státní hranice, kterými prochází. Tento posun ve vztazích zúčastněných aktérů je nezbytný a velice důležitý pro další vyjednávání. Následuje *integrační* fáze, během které se jednotlivé potřeby aktérů začínají formovat v kolektivní zájem všech. Aktéři poprvé přemýšlejí o možných výhodách pro celý region, nejen pro sebe samotné. Jako poslední přichází na řadu *akční* fáze. Jak již název napovídá, během této fáze jsou uváděny do pohybu všechny do této doby navržené plány a projekty. Je důležité se během této části ujistit, že všechny zisky a výhody ze spolupráce jsou mezi aktéry rozdělovány spravedlivě a rovnoměrně. Je důležité podotknout, že tyto fáze nelze vnímat jako lineární procesy. Během utváření kolektivní správy se vztahy aktérů neustále mění a vyjednávání se může přelévat z jedné fáze do druhé a to oběma směry.

2 Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje

Následující kapitoly budou věnovány zvoleným příkladům kolektivní správy mezinárodních vodních toků. U každé případové studie nejdříve stručně charakterizují samotné povodí a představím jeho význam pro region, kterým protéká. Dále se zaměřím na historii vztahů aktérů, kteří se v povodí nacházejí, neboť tyto vztahy jsou jedním z nejdůležitějších aspektů pro vznik a fungování kolektivní správy. Následně se budu věnovat tomu, co vedlo ke vzniku kolektivní správy a jaké cíle byly při jejím vzniku stanoveny. V neposlední řadě krátce zhodnotím dosavadní průběh kolektivní správy a také jakých úspěchů či neúspěchů bylo dosaženo.

První případovou studií, které se v této práci věnuji je Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje. Dunaj je nejvýznamnějším evropským vodním tokem. Kolektivní správa této řeky je budována na dlouhé tradici evropské spolupráce, především pak v rámci Evropské unie. V regionu sice dlouhodobě mezi aktéry převládají přátelské vztahy, avšak řeka stále protéká deseti státy, kdy každý z těchto států má rozdílné socioekonomické podmínky pro provádění kolektivní správy vodního toku a také jiná očekávání a požadavky. Nicméně právě díky nadřazeným směrnicím Evropské unie, které je většina podunajských států členem, je fungování kolektivní správy toku značně usnadněno. Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje je pak jen další platformou spojující evropské státy v oblasti environmentální politiky.

2. 1. Charakteristika povodí

Dunaj je druhou nejdelší evropskou řekou. Délka jeho povodí čítá 2 850 km a zabírá přibližně 817 000 km². Řeka má přes 300 přítoků a povodí obývá odhadem 80 milionů lidí. Dunaj protéká územím Německa, Rakouska, Slovenska, Maďarska, Chorvatska, Srbska, Bulharska, Rumunska, Moldavska a Ukrajiny. Povodí Dunaje lze rozdělit do tří úseků. Horní tok řeky se táhne od jejího pramene v německém městě Donaueschingen po Maďarské brány v rakouských Alpách a západních Karpatech. Od Maďarských bran vede dále střední tok Dunaje,

který pokračuje až k tzv. Železné bráně v jižních rumunských Karpatech. Odtud pak pokračuje dolní tok Dunaje, který následně ústí do Černého moře (Penčev nedatováno).

Podunajský region má mnoho silných i slabých stránek a je plný příležitostí, ale i hrozeb. Mezi silné stránky patří fakt, že všechny podunajské státy disponují relativně vysokou technologickou vyspělostí. V regionu se nachází dostatek příležitostí pro rozvoj ekologických i ekonomických aktivit. Ve většině podunajských států se také nachází velmi silný veřejný sektor, díky kterému mohou být uvedeny v praxi i velmi ambiciózní projekty, které spoléhají na zapojení občanských komunit. V oblasti obchodu je pro podunajské státy velkou příležitostí a výhodou přímý přístup na stabilní trh Evropské unie. Mezi největší hrozby regionu patří stárnutí populace (Pistocchi – Bontoux – Almeida 2020: 10–11). Pokud se populace bude vyvíjet tak jako nadále, Německo se v roce 2030 stane „nejstarší“ zemí v Evropě, kdy v zemi bude žít 28 % obyvatel starších než 65 let. Státy se snaží o tvoření politik podporující mateřství a rodinu, avšak nesetkávají se s příliš velkým úspěchem, neboť drtivě klesá i počet sňatků a nově narozených dětí (Zvěřina nedatováno). V důsledku toho se zvyšují nerovnosti ve společnosti, které mohou rozvoj regionu zpomalovat.

Již po několik staletí slouží Dunaj jako důležitá obchodní tepna skrze největší evropské metropole. Obchod vždy sloužil jako jeden ze spojujících elementů podunajských států, které ne vždy sdílely stejnou politickou vizi (Penčev nedatováno). Dunaj představuje jeden z nejdůležitějších zdrojů pitné vody a slouží také jako významný zdroj zavlažování půdy, především pak v maďarských nížinách. Dunaj je dále významný pro průmysl a vodní energetiku v rámci čehož také vytváří významnou část pracovních míst. Na řece se nachází přes 40 vodních elektráren produkující energii pro celý region (Linnerooth-Bayer – Murcott 1996: 524–525). Největším hydroenergetickým projektem je vodní elektrárna Železná brána na vodní přehradě Djerdap. Železná brána byla vytvořena jako společný projekt Rumunska a bývalé Jugoslávie v roce 1964 a

energie vytvořena v rámci této elektrárny byla rovnoměrně rozdělena mezi obě země (Penčev nedatováno). V neposlední řadě Dunaj podporuje cestovní ruch Rumunska a Ukrajiny na jejichž území se rozprostírá dunajská delta, ze které se Dunaj vlévá do Černého moře. Toto místo je velmi často vyhledávanou turistickou oblastí. Díky své rozloze Dunaj představuje unikátní vodní ekosystém a poskytuje útočiště mnoha živočišným i rostlinným druhům (Linnerooth-Bayer – Murcott 1996: 524–525).

2. 2 Historie vztahů mezi státy povodí

Vzhledem ke své poloze byl v historii Dunaj vždy důležitým strategickým bodem Evropy. Po dlouhá staletí byla Evropa rozdělena mezi soupeřící mocenské bloky. Nejdříve zde bylo rozdělení mezi Římskou a Habsburskou říší, dále mezi Osmanskou říší a ruským impériem a během studené války Evropu rozděloval bipolární spor mezi kapitalistickým západem a komunistickým východem. Dunaj se nicméně stal prostředkem, který tak často rozpolcený region spojoval (Shepherd 2014). V dobách středověku byl Dunaj vnímán především jako obranná linie. Až s příchodem 18. století byl Dunaj rozpoznán jako důležitý vodní kanál usnadňující obchod a komunikaci. K tvorbě mezinárodních dohod nicméně Dunaj posloužil už dříve. Již v roce 1616 Dunaj sehrál klíčovou roli v rakousko-tureckém mírovém procesu. Mezi Rakouskem a Tureckem byla v tomto roce v Bělehradě podepsána dohoda, která umožnila Rakousku volně využívat střední a dolní tok Dunaje (Pančev nedatováno, Shepherd 2014).

První pokusy o vytvoření kolektivní správy Dunaje a umožnění volné plavby po celé jeho délce se odehrály na přelomu 19. a 20. století (Linnerooth-Bayer – Murcott 1996: 525). První Evropská dunajská komise byla založena již na základě Pařížské dohody z roku 1856. Komise se skládala ze zástupců podunajských států. Tito zástupci byli následně zodpovědní za správu Dunaje. Hlavním cílem této komise bylo zajistit volnou plavbu a obchod po Dunaji pro všechny evropské země (ICPDR nedatováno). Změna přišla s koncem druhé světové války. Sovětský svaz, který získal nadvládu nad většinou evropského

území, přerušil obchodní cesty skrze Dunaj ze západní Evropy. Následně během roku 1945 byly mezi SSSR, Rumunskem a Maďarskem utvořeny dílčí dohody o vytvoření nových sovětsko-rumunských (*Sovromtransport*) a sovětsko-maďarských (*Meszhart*) společností, které získaly kontrolu nad správou Dunaje. S cílem oslabit moc Sovětského svazu nad správou Dunaje byla v roce 1948 uspořádána konference v Bělehradu. Konference se zúčastnili také zástupci Velké Británie a Spojených států amerických. Tyto dvě mocnosti se v rámci konference snažily o podporu mezinárodního obchodu na Dunaji a také otevřít cestu mezi východním a západním blokem (Max 1983: 59–60). V návaznosti na tuto konferenci byla utvořena Komise pro správu Dunaje. Nicméně tato komise se skládala pouze ze zemí východního bloku (ICPDR nedatováno). Správa Dunaje tak i nadále spadala pod dohled Sovětského svazu.

Pod správou Sovětského svazu se Dunaj během 2. poloviny 20. století stal důležitou obchodní i transportní tepnou. Statistiky uvádějí, že v roce 1987 bylo po Dunaji splaveno až 91,8 milionů tun zboží. Avšak po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991, kdy byl současně ve většině podunajských státech ukončen komunistický vládní režim, se mnoho přepravních společností dostalo do problémů. Většina z nich se nedokázala přizpůsobit nové tržní ekonomice, která neodpovídala komunistickému modelu hospodářství. V roce 1994 bylo po Dunaji přepraveno již pouze 20 milionů tun zboží. Obchodní transfer po Dunaji dále ovlivnila občanská válka v Jugoslávii. Boje probíhaly na chorvatských březích Dunaje a plavba po řece se tak stala nebezpečnou. Současně byly ze strany OSN uvaleny ekonomické sankce na Srbsko a veškerý obchod procházející skrze Srbsko se tím stal velmi obtížný či dokonce zcela nemožný (Martin 2006: 81–82).

Tyto velké politické změny a konflikty výrazně ztížily volný pohyb a transport po řece Dunaji a také ovlivnily život obyvatel v přilehlých městech. Především pak ve státech nacházející se u dolního toku Dunaje jako je Bulharsko, Rumunsko či Ukrajina. Velká část obyvatel v těchto zemích je závislá na práci

v přístavech, přepravních společnostech a loděnicích. V důsledku krachu mnoha těchto společností bylo například v Bulharsku během 90. let ztraceno až 40 % pracovních míst (Martin 2006: 83). V těchto letech se také začal projevovat problém stále většího znečištění řeky. Podunajské státy jsou velmi zemědělsky a průmyslově orientované země. Dunaj je tak znečišťován velkým množstvím odpadních vod, které mohou obsahovat škodlivé látky pro životní prostředí (Shepherd 2014, O'Higgins 2014). Země ležící v okolí Dunaje, které byly těmito událostmi zasažené rozpoznaly nutnost zintenzivnit vzájemnou spolupráci s cílem podpořit rozvoj hydroenergetiky v souladu s ochranou životního prostředí.

2. 3 Vznik a cíle kolektivní správy

V roce 1985 v Bukurešti podepsalo osm zemí Deklaraci týkající se spolupráce podunajských států podílející se na správě Dunaje s cílem zlepšit environmentální podmínky toku (Shepherd 2014). Deklarace především upozorňovala na fakt, že kvalita vody úzce souvisí s kvalitou životního prostředí celého povodí. Signatářské země se zavázaly k zachování a k racionálnímu využívání vodních zdrojů, což zahrnuje také prevenci a kontrolu znečištění Dunaje. V návaznosti na tento dokument byl následně v roce 1992 utvořen Environmentální program Dunaje. Tento program byl utvořen z iniciativy Evropských společenství a byl podporován z mnoha mezinárodních zdrojů (MŽP nedatováno). V rámci tohoto programu se podunajské státy zavázaly společně monitorovat environmentální stav řeky a regulovat ekologické dopady průmyslu, energetiky a dalších vlivů na kvalitu vody (Shepherd 2014). V těchto letech také již probíhalo projednávání Úmluvy o spolupráci pro ochranu a únosné využívání Dunaje. Úmluva vstoupila v platnost 22. října 1998. Následně byla utvořena Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje jejímž hlavním úkolem je naplňovat cíle při utvoření Úmluvy. Členy a signatáři Úmluvy jsou Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Česká republika, Chorvatsko, Maďarsko, Moldavsko, Německo, Slovensko, Slovinsko, Srbsko, Černá Hora, Rakousko, Rumunsko, Ukrajina a Evropská Unie (MŽP nedatováno, ICPDR nedatováno).

Hlavními cíli Úmluvy, které se MKOD snaží naplňovat je dosažení trvale udržitelného rozvoje vodního hospodářství, včetně správného využívání povrchových a podzemních vod. Dále omezit nebezpečí havárií, při nichž mohou unikat látky nebezpečné pro životní prostředí. V neposlední řadě dále minimalizovat nebezpečí plynoucí z povodní a přispět ke snížení znečištění Černého moře ze zdrojů v povodí Dunaje (ICPDR 2013). MKOD sestavila Mezinárodní plán povodí Dunaje (DRBMP) a Plán pro zvládání povodňových rizik Dunaje (DFRMP). DRBMP se sestává ze tří úrovní. První tzv. zastřešující úroveň poskytuje celkový přehled o stavu dunajského povodí. Následují úrovně národní a subnárodní, které se soustředí na konkrétní lokální zájmy a současně provádějí opatření, která jsou rozhodnuta na zastřešovací úrovni (Pistocchi – Bontoux – Almeida 2020: 26).

2. 4 Proces fungování kolektivní správy

S cílem naplnit své závazky MKOD uskutečnila již čtyři společné průzkumy Dunaje. Během těchto průzkumů dochází ke sledování stavu vody v dunajském povodí. Průzkumy proběhly v letech 2001, 2007 a 2019. Během dvou nejdetailnějších průzkumů v roce 2007 MKOD prozkoumala celé povodí včetně přítoků a sledovala hydrologické, chemické i ekologické ukazatele (MŽP nedatováno). MKOD provádí své průzkumy prostřednictvím pracovních skupin, které jsou tvořeny z expertů členských států MKOD a Evropské unie (VTEI 2016). Předsednictví MKOD je založeno na rotačním systému v anglickém abecedním pořadí, kdy se jednotlivé státy v předsednictví střídají vždy po uplynutí jednoho roku. V roce 2021 se předsednictví ujala Černá hora, kdy tento post přebrala po Moldavsku. Nový prezident MKOD Momčilo Blagojevič si pro rok svého předsednictví stanovil aktualizovat oba akční plány a zdůraznit důležitost konzultací s veřejností (Masliah-Gikarov 2021).

MKOD je v současnosti největší mezinárodní institucí evropské kolektivní říční správy. Již od svého založení poskytuje prostor pro setkávání vládních představitelů na ministerské úrovni. Do procesu plánování a rozhodování aktivně

zapojuje technické, ekologické i vědecké experty a zástupce veřejných zájmových skupin (Shepherd 2014). V roce 2007 MKOD obdržela ocenění za nejlepší management mezinárodního povodí (MŽP nedatováno). Úspěch kolektivní správy Dunaje je z velké části zapříčiněn tím, že zúčastněné státy jsou na vysoké úrovni integrace v rámci Evropské unie. Spolupráce v MKOD je strukturována a kontrolována skrze nadřazené regulace v rámci Evropské unie. S tím nicméně také souvisí povinnost členů MKOD při naplňování DBRMP dodržovat Rámcové směrnice vodní politiky Evropské unie. Tato směrnice byla přijata v roce 2000 a jejím cílem je ochrana evropských vod, včetně přílehlých povrchových a podzemních vod. Celá podunajská spolupráce je následně založena na principu „znečišťoval platí“ a na ochranných a preventivních principech. Tedy stát, který je odpovědný za škodlivé dopady na životní prostředí je povinen uhradit způsobenou škodu (Mair 2013:15).

Díky tomu, že převážná část zapojených zemí jsou členy Evropské unie či jsou v přístupovém nebo asociačním procesu k EU, je kolektivní správa povodí Dunaje značně usnadněna. Avšak i mezi zeměmi Evropské unie lze pozorovat historické, ekonomické a institucionální rozdíly, které mohou být překážkou v provádění společných environmentálních opatření. Například německé či rakouské HDP na obyvatele je až desetkrát vyšší než HDP chudších států ležících na dolním toku Dunaje. Země jako například Moldavsko jsou pak méně ochotny i schopny poskytnout finance na plánované programy s cílem podpořit rozvoj hydroenergetiky a zlepšit kvalitu vody (O'Higgins 2014). Evropská unie se snaží podpořit kolektivní správu Dunaje poskytováním pomocných fondů. Evropská unie se v rámci své strategie podpory Dunaje například snažila reagovat na ekonomické propady a zvýšenou nezaměstnanost v Podunají v 90. letech, jež je zmíněno výše. I v současnosti Evropská unie napomáhá MKOD reagovat na výzvy jako jsou migrace, klimatické změny apod. Hlavními pilíři strategie Evropské unie v podpoře kolektivní správy Dunaje je zlepšení mobility, podpora udržitelné energie a podpora kulturního propojení obyvatel (Ahner 2011: 4).

Regionální experti přišli s několika doporučenými, jak nejlépe v budoucnosti kolektivní správy Dunaje postupovat. Během provádění a implementování akčních plánů by MKOD měla více zapojovat veřejné komunity a naslouchat jejich reálným potřebám. Obyvatelé komunit budou pak více motivováni podpořit rozvoj v ochraně životního prostředí. V akčních plánech komise by se měly více odrážet regionální rozdíly v rámci povodí. Pokud budou zohledněny problémy jednotlivých regionů, může být dosaženo větší soudržnosti podunajských států. Pokud podunajské státy opravdu chtějí dosáhnout udržitelného rozvoje v oblasti hydroenergetiky, je nezbytné, aby se ochrana životního prostředí dostala do popředí politické agendy všech zúčastněných států. Aby kolektivní správa zůstala úspěšnou je důležité dále posilovat vzájemné vztahy skrze kulturní, technické i finanční vazby. Jelikož je největším cílem MKOD udržitelný rozvoj a čistota povodí, je důležité v těchto otázkách aktivně vzdělávat mládež na školách a univerzitách, aby byla utvořena ekologičtější evropská společnost (Pistocchi – Bontoux – Almeida 2020: 10–11).

2. 5 Dílčí závěr

Dunaj protéká skrze region, ve kterém se nachází technologicky vyspělé a modernizované státy. Evropské země jsou si současně kulturně i historicky velice blízké a integrační proces zde má dlouho tradici. Dunaj je důležitou obchodní tepnou a zdrojem vodní energie pro velkou část evropského kontinentu. Idea vytvoření kolektivní správy Dunaje se objevila již koncem 19. století a byla udržena až do dnešních dnů. I když vztahy mezi aktéry byly v historii zmítány politickými změnami a mezistátními konflikty, vždy se mezi státy podařilo znovu obnovit důvěru a spolupráci. Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje vznikla v důsledku obav nežádoucích dopadů hydroenergetiky a zemědělství na životní prostředí povodí. MKOD se dá označit za příklad fungující kolektivní správy mezinárodních vodních toků. Od dob svého vzniku v roce 1998 provedla již několik úspěšných projektů na podporu rozvoje hydroenergetiky spolu v souladu s ochranou životního prostředí. Členské státy MKOD se pravidelně

scházejí a podnikají společné kroky ke zlepšení kvality vody a k zefektivnění využití vodních zdrojů.

Spolupráce v rámci MKOD je úspěšná pravděpodobně díky tomu, že členské země jsou dostatečně institucionálně vyspělé, aby takové spolupráce byly schopny. Historie evropské integrace sahá až do 50. let 20. století. Evropské země mají díky tomu dostatek zkušeností s tím, jak při mezinárodní spolupráci postupovat. Téměř veškerá evropská spolupráce je současně zastřešena Evropskou unií. Činnost MKOD tedy sice v některých případech může být omezena regulacemi z Evropské unie, avšak v mnoha ohledech je přítomnost Evropské unie spíše přínosem. Obchod a transport po Dunaji je usnadněn díky omezeným hraničním kontrolám, jednotné evropské měně a obchodním dohodám uzavřených v rámci Evropské unie. Nicméně i přes to, že se podunajské státy nacházejí na vysokém stupni integrace a panují mezi státy přátelské vztahy, fungování MKOD není zcela bezproblémové. MKOD by se měla snažit více zohlednit ekonomické rozdíly mezi členskými státy. Pokud MKOD provede potřebné kroky k vyvážení nerovnosti mezi bohatšími a chudšími členskými státy, může tím předejít možnému zvyšující se neochotě ekonomicky slabších členů podílet se na plánovaných projektech.

3 Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy

Druhým příkladem, kterému se v této práci budu věnovat je Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy. Sáva je unikátní tím, že po dlouhé roky bylo její povodí pouze vnitrostátním vodním tokem. Současně se Sáva nachází v regionu, který si prošel historií rozsáhlých etnických a teritoriálních konfliktů. Po rozpadu Jugoslávie musely nově vzniklé republiky znovu nalézt ztracenou důvěru. Sáva v tomto procesu sehrála důležitou roli, neboť i díky snaze vytvořit kolektivní správu nad povodím Sávy došlo k navázání mírových vztahů mezi státy. Sáva současně není důležitým vodním zdrojem pouze pro státy ležící v jejím povodí, ale taktéž se jedná o nejsilnější přítok Dunaje. Efektivní správa řeky je tak důležitá pro celý evropský region.

3. 1 Charakteristika povodí

Do rozpadu Jugoslávie v roce 1992 byla Sáva největší vnitrostátní řekou. Po rozpadu Jugoslávie se Sáva stala mezinárodním vodním tokem velkého významu. Sáva v současnosti protéká územím Slovinska, Chorvatska, Bosny a Hercegoviny a Srbska. Mezi Chorvatskem a Bosnou a Hercegovinou tvoří Sáva státní hranici. Délka řeky je přibližně 944 km a zabírá plochu 97 713 km². Sáva je tvořena soutokem dvou slovinských řek Sáva Dolinka a Sáva Bohinjka. Řeka Sáva je třetím největším přítokem Dunaje. Sáva je taktéž jedinečným příkladem povodí, kde jsou některé jeho části člověkem zcela nedotčené, díky čemuž lze pozorovat bohatou biologickou rozmanitost (Milkovič 2018: 11–12). Sáva sehrála důležitou roli v ekonomickém rozvoji hlavního srbského města Bělehradu. Jelikož se město nachází na soutoku Sávy a Dunaje, je veškerá říční přeprava zboží prováděna skrze toto město. Zejména v období 1. světové války, Bělehrad prošel rozsáhlou modernizací a průmyslovým rozvojem. Pro komerční plavbu je však Sáva využívána již od 19. století (Simić 2020: 28, Levi 2015: 626).

Ekonomický význam Sávy ještě dále vzrostl v meziválečném období. Na řece byly vystavěny dva velké průmyslové závody *Shell Refinery* a slévárna *Caprag*. Po druhé světové válce byla Sáva spravována čistě Jugoslávskou říční dopravou. Během tohoto období si povodí řeky Sávy také prošlo rozsáhlou industrializací a nákladní doprava na této řece dosáhla svého vrcholu. Na řece probíhala především přeprava ropy a ropných derivátů z ropných rafinérií z bosenského Brodu a chorvatského města Sisak. Občanská válka a následný rozpad Jugoslávie v 90. letech vedly k úplně změně přepravních podmínek na této řece (Milkovič 2018: 17–19). Sáva přestala být pouze vnitrostátní řekou a nově vzniklé republiky musely i navzdory politickým a etnickým rozdílům nalézt způsob, jak řeku nadále společně spravovat.

3. 2 Historie vztahů mezi státy povodí

Mezi lety 1918–1992 byly Slovinsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina a Srbsko součástí Socialistické federativní republiky Jugoslávie. V Jugoslávii byl režim vlády jedné strany. Tou stranou byl Svaz komunistů Jugoslávie. Od roku 1953 až do své smrti v roce 1980 byl prezidentem země Josipe Broz Tito. Tito usilovně potlačoval veškeré nacionalistické nálady etnických menšin s cílem udržet jednotnost území. Po Titově smrti se Jugoslávie ocitla ve velké politické i ekonomické krizi. Toto napětí vedlo k nárustu nacionalismu jednotlivých národů, které Jugoslávie sjednocovala. K největším sporům došlo mezi Srby a Chorvaty a později také uvnitř Bosny a Hercegoviny, kde došlo ke střetu několika rozdílných etnických skupin. Na XIV. sjezdu Svazu komunistů Jugoslávie na počátku roku 1990 republikové delegace nenalezly konsenzus v otázkách týkající se budoucnosti federace (Šajtar 2017).

V jugoslávské společnosti stále více narůstaly nacionalistické myšlenky. Na přelomu let 1991 a 1992 pak Srbsko, Chorvatsko i Bosna a Hercegovina vyhlásily úplnou nezávislost na Socialistické federativní republice Jugoslávii. Tyto události byly nicméně doprovázeny drsnými vlasteneckými a etnickými boji v Bosně. V zemi se střetli pravoslavní Srbové, katoličtí Chorvaté a islámští

Bosňáci. Etničtí Srbové byli současně proti vyhlášení nezávislosti. Až pod nátlakem mezinárodního společenství, kdy byla také provedena intervence Severoatlantické aliance, byla mezi stranami v roce 1995 v americkém Daytonu podepsána mírová dohoda (Šajtar 2017, ČT24 2017).

Nebylo jednoduché po takovémto konfliktu vytvořit mezi zeměmi spolupráci. Konflikt si vyžádal přes sto tisíc lidských životů a dalších sto tisíc obyvatel bylo nuceno opustit své domovy (Hosenseidlová 2020). Největší výzvou bylo v regionu obnovit transparentnost a vzájemnou důvěru. V historii zúčastněných zemích současně nebyla výjimkou korupce či klientelismus (Seymour 2000). Do dnešních dnů například stále vzbuzují kontroverzi události ze Srebrenice. Zde v červenci 1995 bylo během jednoho týdne povražděno kolem osmi tisíc bosenských muslimů ze strany armády bosenských Srbů. Za účast na tomto masakru byli k doživotí odsouzeni bývalý bosenskosrbský prezident Radovan Karadžić a tehdejší velitel armády Republiky srbské Ratko Mladić (Hosenseidlová 2020). K normalizaci vztahů v tomto regionu byl v roce 1999 vytvořen Stabilizační pakt pro jihovýchodní Evropu. Tento Pakt vytvořil pevné základy pro vytvoření aktivní spolupráce v povodí řeky Sávy. Mezi státy, jimiž řeka protéká byl následně započat proces utváření kolektivní správy sávského povodí. Prohlášení o zahájení společných aktivit týkající se řeky Sávy a jejích přítoků bylo podepsáno v Sarajevu 29. listopadu 2001 ministry zahraničí zastupující zúčastněné země (ISRBC 2008a).

3. 3 Vznik a cíle kolektivní správy

Hlavní myšlenkou při tvorbě kolektivní správy nad povodím řeky Sávy bylo společné využívání, ochrana a kontrola vodních zdrojů a to takovým způsobem, který by zlepšoval životní podmínky obyvatel regionu. Na základě této myšlenky se zemím v povodí Sávy podařilo vytvořit Rámcovou dohodu o povodí řeky Sávy (FASRB). Jednání probíhala velice rychle, kdy byl celý proces ukončen ve stejném roce, kdy byl zahájen, což je v mezinárodních vztazích poměrně nezvyklé. Výsledná dohoda FASRB integrovala veškeré aspekty kolektivního řízení vodních

zdrojů a na jejím základě vznikla Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy (ISRBC). Komise provádí cíle stanovené v FASRB s právním statutem mezinárodní organizace. FASRB byla podepsána 3. prosince 2002 a následně byla ratifikována všemi členy v roce 2004 (ISRBC 2008a).

FASRB a Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy byly utvořeny s cílem poskytnout prostor pro přeshraniční spolupráci při ochraně vody a životního prostředí v povodí Sávy. Současně tím byla doplněna spolupráce v celé oblasti Dunaje a Černého moře. Plán pro kolektivní správu povodí Sávy vychází ze sdílených hodnot a přesvědčení zúčastněných zemí. Strany se dohodly na sdílení veškerých zkušeností a informací, které by mohly být nápomocné ke zvládnutí všech výzev, které správa povodí představuje. Utvoření institucí kolektivní správy na řece Sávě mělo napomoci k posunutí opatření rozhodnutých na národní úrovni na úroveň celého povodí, aby bylo dosaženo co nejlepších výsledků v ochraně vody (ISRBC 2013: 1–4).

Mezi hlavní cíle Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy patří vytvoření mezinárodního plavebního režimu po řece Sávě. Dále vytvoření systému udržitelného vodního hospodářství a přijetí opatření k prevenci nebezpečí, mezi kterými jsou povodně, rizika spojená s táním ledů, sucha a vypouštění nebezpečných látek. Současně také odstranit nebo omezit nepříznivé následky uvedených rizik. Tyto cíle jsou naplňovány skrze společné akční plány na řízení sávského povodí, řízení povodňových rizik a pohotovostní plány. V rámci Komise jsou utvořeny systémy monitorování a systém včasného varování, především v rámci ochrany před povodněmi. Dále dochází k přípravě a realizaci rozvojových programů, studií a projektů. Pro Komisi je také důležitá spolupráce a účast veřejnosti na realizaci veškerých projektů. Veškeré aktivity samozřejmě musejí probíhat v souladu s vnitrostátními předpisy. Jelikož se podobně jako v případě Dunaje jedná o kolektivní správu zemí, jež jsou součástí Evropské unie či s Uníí velice úzce spolupracují, jsou projekty kolektivní správy prováděny také v souladu nadřazenými nařízeními Evropské unie (ISRBC 2008b).

3. 4 Proces fungování kolektivní správy

Pro všechny země sdílející povodí Sávy je hydroenergetika jedním z hlavních zdrojů energie, pro některé dokonce tím nejdůležitějším. Zajištění energetické bezpečnosti⁴ a současně zajištění dostatku vody pro zemědělství a další využití vyžaduje stále silnější koordinaci, efektivní sdílení informací a kvalitní přeshraniční spolupráci. Veškeré aktivity současně musejí být v souladu s udržitelným rozvojem šetrným k životnímu prostředí. ISRBC se stala vhodnou a úspěšnou institucí, kde země mohou tohoto dosáhnout (UNECE 2017). První setkání ISRBC proběhlo 1. června 2007 v chorvatském Záhřebu. Na tomto setkání Komise vytvořila strategii a pokyny pro naplňování svých dříve stanovených cílů. Bylo stanoveno, že členové Komise se budou scházet pravidelně alespoň každé dva roky. Na těchto pravidelných schůzích jsou přezkoumávány veškeré činnosti Komise a učiněna rozhodnutí na základě návrhů a doporučení od jednotlivých členů (Komatina – Pandžić 2007). Zatím poslední v pořadí osmé setkání se konalo v říjnu 2019 v Sarajevu. Setkání se účastnili nejvyšší představitelé členů Komise i zástupci z celého mezinárodního společenství. Na setkání byli sdíleny informace týkající se správy povodí a posouzen stav provádění cílů FASRB. Další schůze je naplánována na rok 2021 s místem konání v Chorvatsku (ISRBC 2019). Dále také dochází ke schůzím současných představitelů Komise a ze zástupců mladé generace, kteří v budoucnosti správu povodí převzou. Tyto setkání se uskutečňují prostřednictvím Sávského parlamentu mládeže (Zavadsky 2020).

Mezinárodní komise pro povodí Sávy velmi úzce spolupracuje s výše analyzovanou Mezinárodní komisí pro ochranu Dunaje. Jak jsem již zmínila Sáva je třetím největším přítokem Dunaje a jistým způsobem tak dotváří podunajské povodí. ISRBC a MKOD vytvořili Společné prohlášení o hlavních zásadách rozvoje

⁴ Mezinárodní agentura pro energii (IEA) energetickou bezpečnost definuje jako dostupnost dostatečných dodávek energetických zdrojů za přijatelné ceny. Nicméně je diskutabilní, co znamená „dostatečné dodávky“ a „přijatelná cena“ a zcela jednotný přístup k energetické bezpečnosti tak pravděpodobně neexistuje (IEA 2019).

vnitrozemské plavby a ochrany životního prostředí v dunajském povodí. Instituce společně vytvořily mnoho projektů pro rozvoj vnitrozemské plavby v souladu s ochranou a obnovou životního prostředí. Projekty jsou úspěšně implementovány a rozvíjeny každoročními schůzemi členských států a klíčových partnerů. Díky vzájemné spolupráci se také institucím lépe daří následovat směrnice EU. Instituce se současně navzájem inspirují a obohacují. Například hydrologický informační systém Dunaje z velké části vychází ze sávskeho systému varování před povodněmi (Zavadsky 2020).

ISRBC se podařilo vytvořit kvalitní systém předpovědi povodní, nicméně spolupráce postrádá schopnost adekvátně reagovat. Nejnovějším projektem ISRBC je iniciativa s názvem WACOM. Tento projekt má za cíl řešit koordináční problémy při reakci na mimořádné a naléhavé situace jakými jsou například náhlé znečištění vody nebo bleskové povodně. Špatná či pozdní reakce může představovat hrozbu pro obyvatele povodí či pro stav vody a životní prostředí. Cílem projektu WACOM je snížit rizika těchto hrozeb, tím že bude sjednocen přístup členů Komise k aktivitám v rámci ISRBC. Na tomto i dalších projektech ISRBC velmi úzce spolupracuje s Komisí pro ochranu Dunaje a taktéž v naplňování svých cílů postupuje dle směrnic Evropské unie (ISRBC 2020). Dne 29. ledna 2021 se konalo již čtvrté technické setkání k projektu WACOM. Na této schůzi byl představen *Incident Command System (ICS)*. ICS je systém reakcí na neočekávané události, který umožňuje přijmout společná rozsáhlá opatření. Jedná se o kombinaci institucí, vybavení, personálu, postupů a komunikace v rámci společné organizační struktury. Tento systém napomáhá ke správnému řízení zdrojů během mimořádných událostí. V rámci ICS je utvořena určitá hierarchická struktura ke kontrole fondů, personálu, vybavení a komunikace. Personál pro zvládnutí incidentů je přidělován podle zavedených standardů a postupu, které jsou předem schváleny odpovědnými orgány (Interreg 2021).

Projekt WACOM a systém ICS by měly napomoci k vyřešení k organizačním problémům, které jsou největší překážkou v efektivním fungování

kolektivní správy povodí Sávy. Nicméně i přes občasné organizační problémy se členům Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy podařilo vytvořit pevné partnerství. Během své patnáctileté existence Komise přijala několik dokumentů na ochranu řeky. Mezi takové patří například Protokol o plavebním režimu, Protokol o ochraně před povodněmi, Protokol o prevenci znečištění vody v důsledku plavby či Protokol o ochraně sedimentů. Kromě prohlubování legislativní, politické a technické spolupráce se Komise věnuje také rozvoji udržitelného turismu. Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy je jedním z příkladů, kdy se mezi rozděleným regionem podařilo obnovit vzájemnou důvěru, spolupráci a solidaritu (Zavadsky 2020).

3. 5 Dílčí závěr

Sáva je velice důležitým vodním tokem pro ekonomický i zemědělský rozvoj zemí ležících v jeho povodí. Sáva si prošla transformací z vnitrostátního vodního toku na tok mezinárodního. Po rozpadu Jugoslávie náhle vznikly čtyři nové republiky, jejichž vztahy byly oslabeny tvrdými etnickými boji během 90. let 20. století. Nicméně potřeba vzniku kolektivní správy vodního toku, která by zajistila rovnoměrný přísun vodních zdrojů, byla jedním z důvodů, který státy svedl opět dohromady. U tohoto příkladu můžeme pozorovat, že navázání spolupráce skrze kolektivní správu vodního toku opravdu přispělo k normalizaci regionálních vztahů. Celému procesu napomohl tlak mezinárodního prostředí na ukončení bojů a také fakt, že se taktéž jedná o institucionálně vyspělé státy. Nicméně utvoření kolektivní správy nad povodím Sávy bylo jedním z důležitých pilířů v navazování ztracené důvěry mezi státy.

Fungování Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy lze považovat za úspěšné. Mezi členskými zeměmi dochází k pravidelným schůzím, výměně informací a zkušenosti, přičemž jsou aktivně zapojovány i občanské komunity. V rámci kolektivní správy byl vytvořen propracovaný protipovodňový systém varování. Avšak i když je tento systém velice dobře zpracován, stále se potýká se slabou akceschopností. ISRBC nicméně aktivně pracuje na zlepšení

tohoto problému, aby kolektivní správa byla i nadále efektivní. Ke správnému fungování ISRBC také přispívá její úzká spolupráce s MKOD a Evropskou unií. ISRBC tedy mimo jiné úspěšně dotváří celý evropský integrační proces.

4 Iniciativa řeky Nilu

Další případovou studií, kterou se v práci budu zabývat je Iniciativa řeky Nilu. Fungující kolektivní správa je pro povodí Nilu klíčová. Jedná se o druhou nejdelší řeku světa, kdy její povodí se rozprostírá přes území jedenácti států. Region severovýchodní Afriky je velmi náchylný na výskyt sucha a Nil je pro země nacházející se v jeho povodí často jediným zdrojem pitné vody. Nicméně v tvorbě a fungování kolektivní správy nilského povodí se výrazně projevuje historie zúčastněných zemí. Téměř všechny africké státy se v minulosti nacházeli pod koloniální nadvládou evropských mocností a v 2. polovině 20. století posléze fungovaly jen díky výrazné podpoře od Spojených států amerických či Sovětského svazu. Od skončení studené války, kdy tuto podporu ztratily, se musely tyto země naučit vést stát zcela samy. Do dnešních dnů je to pro některé tyto státy velice těžký úkol. O to složitější je pak také snaha vytvořit kolektivní správu vodního toku, neboť v těchto zemích neexistuje téměř žádná tradice vzájemné spolupráce či jakákoli jiná zastřešující organizace, jako u předešlých dvou příkladů.

4. 1 Charakteristika povodí

Nil je se svými 6 650 kilometry druhou nejdelší řekou světa. Povodí zabírá přibližně 3 miliony km² zemské plochy, kdy se rozprostírá od rovníku až po oblast Středozemního moře. Povodí Nilu prochází skrze region severovýchodní Afriky a je tvořeno třemi hlavními proudy. První dva proudy nazvány *Modrý Nil* a *Atbara* protékají etiopskými vrchovinami. Třetí proud nazvaný *Bílý Nil* pak ústí do jezer Victoria a Albert (Smith – Hurst – El-Kammash nedatováno). Poté co v červenci 2011 vyhlásil Jižní Súdán svou nezávislost na Súdánu se Nil stal řekou, jejíž povodí je sdíleno mezi jedenácti státy. Nil tedy nyní protéká územím Tanzanie, Burundi, Rwandy, Demokratické republiky Kongo, Keni, Ugandy, Jižního Súdánu, Etiopie, Súdánu a Egyptu. Každá z těchto zemí má ve vztahu k povodí samozřejmě jiná očekávání a potřeby. Nejsilnější zájem ve správě Nilu mají Egypt, Súdán a Etiopie. Pro tyto státy Nil představuje stěžejní zdroj vody

pro rozvoj zemědělství, průmyslu a také jako důležitý zdroj pitné vody (Salman 2011: 158).

Povodí Nilu je charakteristické výraznou klimatickou rozmanitostí. Velkým rizikem pro nilské povodí je častý výskyt sucha. Nil se potýká s velkou mírou odpařování vody a s nízkým procentem dešťových srážek. V důsledku toho pak po celé délce povodí dochází k nerovnoměrné distribuci vodních zdrojů mezi tak velké množství aktérů. Vodní zdroje získané z povodí Nilu jsou hojně využívány pro zemědělské, průmyslové, environmentální i domácí spotřebu. Dominantním zdrojem pitné vody v této oblasti je pak podzemní voda. Nicméně v důsledku rychlého růstu populace, s čímž jsou spojeny stále větší zemědělské a průmyslové požadavky, se kvalita vody dlouhodobě zhoršuje. Především v hustě obydlených městských oblastech je znečištění řeky opravdu vysoké (NBI 2015). Podle Světové zdravotní organizace patří k Egyptu k zemím, kde dochází k nejvíce úmrtím v důsledku znečištění pitné vody (Ritter 2018).

V oblasti hydroenergetiky má Nil opravdu velký potenciál. Současná hydroenergetická zařízení nicméně využívají pouze 26 % celkové potenciální kapacity vodní energie v povodí Nilu. Jednou z největších současných výzev nilských zemí je do regionu přilákat nové investory a podpořit rozvoj průmyslu a služeb v oblasti hydroenergetiky, která by vytvořila nová pracovní místa a zlepšila životní úroveň obyvatel. Dodávky elektřiny v zemích ležících v povodí Nilu jsou v současnosti značně nedostatečné, nespolehlivé a drahé. Povodí Nilu je jediným africkým regionem, který nedisponuje funkční regionální energetickou sítí. Poptávka po energii v regionu neustále narůstá a dlouhodobě převyšuje nabídku. Pro země nacházející se v povodí Nilu je tedy prioritou vytvořit plány pro rozvoj hydroenergetiky, aby bylo přítomného potenciálu řeky adekvátně využito (NBI 2016).

4. 2 Historie vztahů mezi státy povodí

Nilu nelze odepřít jeho velký historický význam. Řeka napomohla k formování egyptské civilizace a již od dob starověku je nejdůležitějším vodním zdrojem pro země severovýchodní Afriky (Engelke – Passell 2017). Vztahy mezi státy v povodí Nilu jsou značně ovlivněny otázkou přerozdělení vodních zdrojů mezi jedenáct suverénních států. Životní úroveň těchto států se zároveň v převážně většině pohybuje na hranici chudoby a voda je jedním z nejhlavnějších zdrojů, který tyto státy a život obyvatel udržuje v chodu (Tesfaye 2014: 125–126).

Prvním, kdo si v moderní historii nárokoval politickou moc nad správou povodí Nilu byl egyptský místokrál a vojevůdce Muhammad Alí Paša během 19. století. Tento egyptský vůdce toužil získat kontrolu nad celou oblastí Nilu, aby posílil svou moc v regionu. S cílem kontrolovat co největší území v povodí Nilu Egypt v roce 1820 opakovaně zaútočil na území Etiopie a Súdánu. Súdán se Egyptu také následně podařilo dobýt. Během tohoto období taktéž probíhala takzvaná „rvačka o Afriku“. Evropské mocnosti jako Francie, Velká Británie či Belgie se během tohoto období snažily africké země mezi sebe rozdělit a učinit z nich své kolonie. I tyto evropské mocnosti rozpoznaly důležitost získání kontroly nad povodím Nilu. Velká Británie se stala egyptským spojencem v získávání stále silnějšího vlivu nad správou povodí. Na přelomu 19. a 20. století bylo utvořeno anglo-egyptské kondominium nad východním Súdánem a nad správou Nilu. Spolupráce nad správou povodí byla založena na strategických i ekonomických zájmech obou zemí. Pro ekonomiku Egypta i Velké Británie bylo důležité udržet kontrolu nad bavlnovými plantážemi v oblasti povodí, jež byly pro chod hospodářství obou zemí v té době klíčové (Tesfaye 2013: 58–60).

V roce 1925 byla utvořena mezinárodní komise tvořena z představitelů Egypta, Velké Británie a jednoho nezávislého předsedy. Tato komise v roce 1929 vytvořila anglo-egyptskou Dohodu o Nilu. Na základě této dohody byl Egyptu garantován enormní podíl na vodních zdrojích z Nilu, 48 milionu m³, zatímco Súdánu byly přiděleny pouze 4 miliony kubických metrů. Dohoda také

zcela ignorovala zájmy dalších států nacházející v oblasti horního toku Nilu, a především opomíjela potřeby Etiopie. Etiopie je velice unikátním africkým státem. Země nikdy nebyla kolonizována, a kromě krátkých pěti let (1936–1941), kdy byla okupována Itálií, zůstala Etiopie po celou svoji existenci nezávislým státem. Nicméně nárok Etiopie nad správou Modrého Nilu, který zemí prochází, nebyl nikdy rozpoznán. V roce 1906 byla dokonce uzavřena Trojstranná smlouva mezi Velkou Británií, Francií a Itálií, jež umístila oblast Modrého Nilu pod britskou správu. Nil je přitom pro Etiopii zcela klíčovým zdrojem vody. Etiopie se pokoušela získat přístup ke zdrojům Nilu i přes egyptskou nadvládu. Země například požádala americkou administrativu prezidenta Calvina Coolidge o podporu ve výstavbě přehrady, která by zajistila větší přísun vodních zdrojů a lepší využití vody z jezera Tana. Nicméně Spojené státy americké pod nátlakem Velké Británie a Egyptu nakonec z provedení stavby odstoupily (Tesfaye 2013: 62). Další podobný pokus Etiopie provedla v roce 1988. Jednalo se o projekt na vytvoření série přehrad, za účelem posílení hydroenergetiky a zlepšení přísunu vodních zdrojů pro své obyvatele. Egypt se však opět obával, že dojde k oslabení toku vody. Vzhledem ke svému vlivu v Africké rozvojové bance pak Egypt v roce 1990 přerušil financování tohoto projektu (Tesfaye 2014: 124).

Dominance Egypta nad správou povodí pokračovala i v poválečném období. Vzniku efektivní kolektivní správy a navázání spolupráce v nilském povodí mimo jiné bránila častá politická nestabilita uvnitř států sdílející povodí Nilu (Tesfaye 2014: 124). Jedna z prvních dohod, která upravovala správu povodí, vznikla v roce 1959. Dohoda o plném využití vod Nilu, známá také jako Dohoda o Nilu, byla uzavřena mezi Egyptem a Súdánem. Na základě této dohody došlo k přerozdělení vodních zdrojů plynoucích z povodí Nilu mezi tyto dvě země. Současně byla schválena výstavba Vysoké Asuánské přehrady v Egyptě a přehrady *Roseiris* na Modrém Nilu v Súdánu. K zajištění společné správy Nilu byla zřízena technická komise, kdy každý ze států měl v této komisi stejný počet

zástupců. Mezi činnost komise spadalo provádění výzkumů a průzkumných prací na horním toku Nilu. Po uzavření této dohody byla správa Nilu zcela v rukou Egypta a Súdánu. Tyto dva státy si samozřejmě uvědomovaly potřeby a požadavky dalších států sdílející povodí Nilu, nicméně veškeré rozhodovací právo v distribuci vodních zdrojů náleželo pouze Egyptu a Súdánu (Salman 2011: 159).

Súdán i Egypt si během 90. let postupně začaly uvědomovat potřebu otevřít správu povodí i pro ostatní země v oblasti Nilu. V roce 1991 Súdán utvořil dohodu s Etiopií, kdy se zavázal k principu spravedlivého rozdělení vodních zdrojů mezi Súdán a Etiopii. Egypt byla také úspěšný v budování bilaterálních vztahů se státy ležící při horním toku řeky. Egypt a Uganda například spolupracovaly na vybudování přehrady *Owen* a na vyčištění jezer *Victoria* a *Kayoga*. Egypt dále provedl společný projekt také s Keňou. Egypt a Keňa společně prozkoumaly nové způsoby na získání podzemní vody. Největší roli v normalizaci vztahů nicméně sehrála prvně zmíněna dohoda mezi Súdánem a Etiopií. Následně v roce 1993 s Etiopií uzavřel oficiální spolupráci nad správou povodí také Egypt (Tesfaye 2014: 129–131).

4. 3 Vznik a cíle kolektivní správy

Před vznikem samotné Iniciativy řeky Nilu (*Nile Basin Initiative* – NBI) proběhlo několik dalších neúspěšných projektů na vytvoření kolektivní správy povodí Nilu. Jedním z prvních takový pokusů byl vznik organizace Hydromet, jenž fungovala mezi lety 1967–1992. Cílem této organizace bylo vytvoření matematických modelů pro sběr hydrologických a meteorologických dat v oblasti jezer Victoria, Kioga a Albert. Organizace se nicméně nezabývala přerozdělením vodních zdrojů a například Etiopie tak ze spolupráce odstoupila. V roce 1971 sice opět přistoupila, avšak již pouze jako pozorovatel. I přes svůj neúspěch se však Ugandě na základě Hydrometu podařilo v roce 1981 utvořit dohodu o založení Organizace pro správu a rozvoj povodí řeky Kagera. V roce 1983 dále byla vytvořena organizace nazvána Undugu, jenž odkazovala na principy

panafrikanismu. Undugu, swahilsky bratrství, usilovala o africkou soběstačnost a požadovala vytvoření regionálních a subregionálních ekonomických uskupení. Etiopie, Keňa a Tanzanie se však opět rozhodly zůstat pouze jako pozorovatelé, neboť organizace opět opomíjela problém rovnoměrné distribuce vodních zdrojů Nilu (Tesfaye 2014: 131–132). Posledním z předchůdců NBI byla Technický výbor pro podporu rozvoje a ochrany životního prostředí povodí Nilu (TECCONILE), který vznikl v roce 1993. TECCONILE měl za cíl zkoumat proveditelnost rozvojových projektů a současně podporoval šetrné řízení vodních zdrojů (Ghanim 2016).

Za podpory Světové banky, Rozvojového programu OSN a dalších dárců následně byla v roce 1999 utvořena Iniciativa řeky Nilu. Jedním z hlavních cílů Iniciativy je uzavření Rámcové dohody o spolupráci v oblasti povodí Nilu (CFA) mezi všemi zeměmi sdílející povodí řeky za účelem regulace sdílení a správy povodí Nilu. NBI je současně založena na myšlence společného provádění udržitelného socioekonomického rozvoje v rámci spravedlivého využívání společných vodních zdrojů povodí Nilu (Salman 2011: 160). CFA představuje zásady, práva a povinnosti pro kolektivní správu nad vodními zdroji v povodí Nilu. Dohoda si však neklade za cíl dosáhnout zcela rovnoprávného přerozdělení vodních zdrojů. CFA se v povodí Nilu snaží především vytvořit harmonické prostředí pro kolektivní správu a využití vodních zdrojů. Dohoda současně podporuje udržitelný rozvoj a ochranu životního prostředí v okolí povodí. CFA za účelem naplnění těchto cílů předpokládá vytvoření Komise povodí Nilu (NRBC). Tato instituce by měla sloužit k podpoře a k usnadnění provádění cílů CFA a k ulehčení spolupráce mezi státy sdílející povodí Nilu (NBI 2021a).

Podpis a následná ratifikace této dohody se však potýká se značnými problémy. I když jednání o podobě dohody probíhají již od roku 2001, do dnešního dne ji podepsalo pouze 6 států: Etiopie, Rwanda, Tanzanie, Uganda, Keňa a Burundi. Přičemž ratifikaci dohody provedly pouze Etiopie, Rwanda, Tanzanie a Uganda (NBI 2021a). Dohoda vstoupí plně v platnost až nejdříve 60 dní poté,

co její ratifikaci provede alespoň 6 zemí nacházející se v povodí Nilu. Podpis CFA je pouze přechodným krokem, kterým země vyjádří svou ochotu v budoucnu dohodu také ratifikovat. Státy nicméně nemají žádnou zákonnou povinnost po podpisu dohody tak učinit. Nicméně podpisem dohody se země zavazují, že nebudou provádět žádné činy, které by podkopávaly cíle a účely CFA (NBI 2021a). Neshody ohledně ratifikace CFA vycházejí, z výše popsáných historických vztahů. Dále dochází k rozporům týkající se plánovaných projektů a zda by CFA měla být upravována na základě konsenzu nebo v závislosti na rozhodnutí většiny. Vznik CFA tedy pravděpodobně dosáhl zcela odlišného výsledku, kdy se spory o správu vodních zdrojů mezi nilskými zeměmi během jednání o CFA ještě více prohloubily (Salman 2011: 160–161).

4. 4 Proces fungování kolektivní správy

Hlavním orgánem NBI je Rada ministrů členských států pro vodní záležitosti. Dalšími orgány jsou technický poradní výbor a sekretariát. Všechny řídicí orgány sídlí v Entebbe v Ugandě. Na základě stanovených cílů organizace je úkolem NBI vypracování rámce pro regionální spolupráci, která umožní spravedlivou distribuci vodních zdrojů a omezí potenciální konflikty mezi státy sdílející povodí Nilu (Tesfaye 2014: 134). Mezi hlavní funkce NBI patří poskytování neutrálního prostoru pro setkávání představitelů členských států. NBI má dále za úkol posilovat institucionální a technické kapacity členských států a sdílet znalosti, které mohou pomoci zefektivnit správu povodí. To představuje poskytování vědecky podložených informací o stavu povodí a také poskytování nezbytných analytických i politických nástrojů pro vytvoření systému včasného varování, jako klíčový aspekt pro ochranu a rozvoj povodí Nilu. V neposlední řadě NBI členským státům napomáhá připravovat projekty, které jsou ekonomicky životaschopné, šetrné k životnímu prostředí a sociálně přijatelné. NBI současně shromažďuje finanční a technické zdroje pro provádění těchto projektů (NBI 2021c).

NBI v roce 2017 utvořila strategii na následujících deset let. Hlavním cílem této strategie je dosáhnout udržitelného sociálně-ekonomického rozvoje prostřednictvím spravedlivého využívání sdílených vodních zdrojů povodí Nilu. Strategie byla utvářena ve spolupráci s mnoha dalšími regionálními i globálními partnery v souladu s dalšími dokumenty. Mezi nimiž jsou například *Africa Water Vision 2025*, Agenda Africké unie 2063 a v neposlední řadě také Cíle udržitelného rozvoje OSN. Strategie Iniciativy sleduje šest hlavních cílů pro období 2017–2027. Prvním z nich je zajištění tzv. vodní bezpečnosti. NBI věří, že díky kolektivní správě může dojít k lepší distribuci vodních zdrojů mezi stále se zvyšující poptávkou. Společně mohou povodí lépe monitorovat a efektivněji využívat stávající vodní zdroje a popřípadě zkoumat nové. Díky tomu může být dosaženo dostatek vodních zdrojů pro celé povodí. Druhým cílem je naplnění hydroenergetického potenciálu řeky. NBI si klade v rámci kolektivní správy za cíl společně vybudovat přehrady na nejvíce efektivních místech, propojit energetickou síť v rámci povodí a následně tím vytvořit možnost vzájemného obchodu s využitou energií. Třetím cílem je podpora zemědělství. Společnými silami by státy v povodí Nilu mohly pěstovat více plodin za využití menšího množství vody. Současně by byl také podpořen obchod s potravinami napříč povodím, čímž by mohl být omezen nedostatek určitého zboží v některých státech. Čtvrtým cílem je ochrana a obnova životního prostředí povodí Nilu. Pátým cílem je společná adaptace na klimatické změny podnebí. Klimatické změny mohou způsobovat nečekané povodně, nebo naopak prodlužovat období sucha. V rámci kolektivní správy by mohlo dojít ke zlepšení infrastruktury a ke zrychlení toku informací, což by omezilo následky těchto klimatických výkyvů. Posledním šestým cílem je celkové posílení spolupráce a propojení komunit v regionu za účelem vytvoření lepších podmínek pro každého (NBI 2021b).

Jak jsem již nastínila, spory mezi státy sdílející povodí Nilu, jsou stále přítomny. Největší diskuzi v současné době vzbuzuje výstavba Velké přehrady

etiopského znovuzrození (*Grand Ethiopian Renaissance Dam – GERD*) na Modrém Nilu. Spor je součástí již zmíněného dlouhodobého napětí mezi Egyptem, Súdánem a Etiopií. Etiopie tvrdí, že vznik přehrady nebude mít žádný významný vliv na tok Nilu. Je přesvědčena, že vznik vodní elektrárny na této přehradě naopak přinese výhody celému regionu. Nicméně Egypt stavbu této přehrady považuje za hrozbu pro svou vodní bezpečnost (Mbaku 2020). Stavba GERD je současně událostí, která jako první představuje výzvu pro egyptskou nadvládu nad správou nilských vod (Engelke – Passell 2017: 11). Stavba přehrady probíhá již od roku 2011 a je zpomalována právě kvůli neustálým dohadům mezi etiopskou a egyptskou vládou. Nyní, když je přehrada již téměř dokončena, Egypt ustoupil ze své oponující pozice a spíše se pokouší zajistit bilaterální dohodu o řízení GERD, především v období sucha. Uprostřed těchto sporů figuruje také Súdán, který se taktéž obává, jaké dopady bude mít výstavba GERD na tok řeky. Řešením této situace by mohlo být vytvoření určité trojstranné dohody, která by mezi Egyptem, Súdánem a Etiopií zajistila mírové vztahy. NBI může sloužit jako prostor skrze který může být dohoda utvořena. V rámci NBI by také mohla být utvořena dohoda, která by předcházela těmto sporům mezi všemi jedenácti zeměmi sdílející povodí (Mbaku 2020). Mimo jiné také výzkumy prokázaly, že GERD by neměla mít žádný výrazný vliv na stav egyptských či súdánských vodních zdrojů. Množství dostupných vodních zdrojů v Egyptě více ohrožuje jeho stále narůstající populace a ekonomika (Engelke – Passell 2017: 12).

4. 5 Dílčí závěr

Nil je významným vodním zdrojem pro často suchem sužovaný region. Pro všech jedenáct zemí, jejichž územím řeka prochází, je životně důležité udržet si stabilní přístup k tomuto vodnímu zdroji. Kolektivní správa Nilu nicméně není příliš rozvinutá. Povodí se po dlouhé roky nacházelo zcela pod správou Egypta a částečně také Súdánu, přičemž vodní zdroje nebyly rovnoměrně distribuovány mezi ostatní země ležící v nilském povodí. Především Etiopie se cítila nadvládou těchto dvou zemí utiskována a diskriminována od přístupu k Nilu. Takto narušené

vztahy, které postrádají vzájemnou důvěru a pocit rovnocennosti, v současnosti brání efektivnímu fungování kolektivní správy Nilu. Dohoda o spolupráci v oblasti povodí Nilu nebyla do dnešního dne ratifikována všemi zeměmi sdílející povodí. Na základě této dohody by měla vzniknout Komise povodí Nilu, jenž by správu Nilu prováděla. Současná NBI je pouze orgánem, který přivádí státy povodí dohromady a poskytuje fórum pro jejich diskuzi.

Vzniku a fungování kolektivní správy povodí Nilu brání také samotná povaha přítomných států. Státy jsou poznamenány historií kolonialismu, který dal základ k vzniku mnoha etnických konfliktů. Po procesu dekolonizace se zemím dostávalo velké podpory od světových mocností v rámci bipolárního konfliktu během studené války. Poté co USA a SSSR přestaly státy finančně a bezpečnostně podporovat začalo v oblasti docházet k rozpadu států a k často etnicky motivovaným vnitrostátním bojům. Od států, které mají obtíže vybudovat stabilní státní instituce a zajistit dostatečné socioekonomické podmínky pro své vlastní obyvatelstvo, nelze očekávat, že dokáží vytvořit fungující mezinárodní instituci pro kolektivní správu vodního toku. Problémy s distribucí vodních zdrojů v oblasti Nilu tedy i nadále přetrvávají. Ani důvěry mezi státy nebylo zcela dosaženo, neboť je zde stále přítomný spor mezi Egyptem a Etiopií týkající se stavby etiopské přehrady a jejího vlivu na tok řeky. Je sice velice nepravděpodobné, že by tento spor přerostl v ozbrojený konflikt o vodu, avšak na vývoj regionálních vztahů to může mít velice negativní dopady.

5 Komise pro řeku Indus

Jako čtvrtý příklad kolektivní správy nám poslouží Komise pro řeku Indus. Řeka Indus představuje jeden z nejvýznamnějších vodních zdrojů indického subkontinentu. V tvorbě kolektivní správy Indu hrají výraznou roli dlouhodobě napjaté vztahy mezi Indií a Pákistánem. Tyto země mají mezi sebou dlouhou historii náboženských a teritoriálních sporů. Pro obě země by bylo racionálním rozhodnutím podílet se na správě povodí Indu, avšak nedostatek vzájemné důvěry je stále velkou překážkou v efektivním fungování kolektivní správy. Fungující kolektivní správa vodního toku by byla pro tuto oblast také přínosná z důvodu velké náchylnosti regionu k následkům klimatických změn. Především v Pákistánu dochází k velmi ničivým povodním, kterým by vytvořením společných opatření mohlo být zabráněno či by alespoň mohly být omezeny jejich následky.

5. 1 Charakteristika povodí

Délka řeky Indus činí 3 2000 km a povodí zabírá plochu přibližně 1 165 000 km². Povodí Indus proudí skrze pohoří Himaláji až po pakistánské pláň, kde se vlévá do Arabského moře. Indus protéká územím Číny, Pákistánu a Indie. Indus je pro tyto země velice důležitým vodním zdrojem a otázka přístupu k vodám Indu je velmi častým tématem v oblasti vzájemných regionálních vztahů (Khan – Adams 2019: 3). Tok prochází velice historicky a politicky významnými oblastmi. Indus pramení v provincii Čínské lidové republiky, Tibetu. Řeka pak následně protéká oblastí Kašmíru, sporným územím mezi Indií a Pákistánem (Lodrick – Ahmad nedatováno). Indus velmi výrazně ovlivňuje environmentální, politický i socioekonomický vývoj celého regionu (Khan – Adams 2019: 3).

Zemědělství celého regionu prospívá díky zavlažování z vod Indu. Inženýrské práce na zavlažování byly započaty již kolem roku 1850. Byly vybudovány nové rozsáhlé systémy kanálů a kanály v regionech Sindh a Paňdžáb byly modernizovány. Tím vznikl největší systém zavlažovacích kanálů na světě. V Indii také bylo vybudováno nespočet přehrad a spojovacích kanálů,

kteřé převádí vodu z východních přítoků Indu do Paňdžábu a do dalších sousedních států. Indus hraje také velmi důležitou roli v rybářském průmyslu. Největšími rybářskými centry jsou Tatta, Kotri a Sukkur v pákistánské provincii Sindh. Oblasti Swat a Hazara jsou pak známy lovem pstruhů. U města Karáčí se pak nachází moderní rybářský přístav, který zajišťuje skladování a marketing spojený s prodejem ryb (Lodrick – Ahmad nedatováno).

V regionu dochází k rychlému populačnímu růstu, s čímž souvisí stále rostoucí poptávka po vodních zdrojích Indu. Kvalita vody se současně velice zhoršuje z důvodu špatných ekosystémových služeb spolu s nárůstem počtu obyvatel (Khan – Adams 2019: 3–4). Roční průtok řeky je až dvakrát větší než roční průtok Nilu. Během povodňové sezóny je Indus široký až několik mil a velmi často dochází k záplavám, které působí velké škody na majetku i přírodě. K největším povodním došlo v letech 1947, 1958 a 2010 (Lodrick – Ahmad nedatováno). Během posledních velkých záplav v roce 2010 přišlo o život téměř 2000 lidí a 20 milionů obyvatel muselo na několik měsíců opustit své domovy. Povodeň vznikla po neobvykle silném monzunovém dešti v severním Pákistánu a trvala téměř 6 měsíců. Škody odhadem až 10 milionů amerických dolarů byly způsobeny na zemědělských zařizeniích, kanálech a hrázích. V důsledku těchto povodní přišlo o zaměstnání až 4,5 milionu zemědělských pracovníků (Syvitski – Brakenridge 2013: 4).

5. 2 Historie vztahů mezi státy povodí

Již od poloviny 18. století byl Indus regulován mnoha uměle vytvořenými stavbami, jako jsou vodní nádrže a hráze. Správa řeky a stavba těchto zařízení byla z velké části zajištěna britskými úředníky, neboť Indie se po dlouhé roky nacházela pod nadvládou britského impéria (Khan – Adams 2019: 7). A právě i přítomnost Velké Británie na Indickém subkontinentu mezi lety 1858–1947 podpořila nepřátelství mezi Indií a Pákistánem. V roce 1947 parlament Spojeného království rozhodl o rozdělení Britské Indie na Dominion Indie a Dominion Pákistán. Státy byly rozděleny podle náboženské štepící linie. Indičtí hinduisté a pákistánští

muslimové tím tak byli postaveni proti sobě. Nejenže se Indie a Pákistán neshodovaly v otázce získání nezávislosti na Velké Británii, ale rozdělení vedlo i ke vzniku mnoha dalším sporům a bylo doprovázeno mnoha násilnými boji. Během tohoto roku bylo zabito více než milion lidí, přičemž až 12 milionů obyvatel bylo vysídleno ze svých domovů. Spory se týkaly například majetku uprchlíků, směnných kurzů měn a v neposlední řadě také správy povodí řeky Indu (Alam 2002: 342, Khalid nedatováno).

V důsledku oddělení Pákistánu od Indie byla rozdělena také provincie Paňdžáb, kterou Indus protéká. Hlavní stavby zajišťující zavlažování oblasti se následně nacházely pouze na indické straně. Pákistán je zcela odkázaný na vodní zdroje z Indu, a to jak pro zemědělské, tak i komunální využití, zatímco Indie má k dispozici řadu dalších říčních systémů. Pokud by byl Pákistán zbaven vody z Indu, proměnil by se v poušť a hospodářství z velké části založené na zemědělských produktech by zkrachovalo. Po roce 1947 tak byl Pákistán plně závislý na funkčnosti kanálů, jejichž průtok byl kontrolován Indií. Mezi zeměmi bylo podepsáno několik dohod, které měly zajistit pokračování dodávek vody do pakistánských kanálů. Dohody však byly pouze dočasné a jejich platnost vypršela již na přelomu března a dubna v roce 1948. Voda tekoucí z východního Paňdžábu přes hranice byla zastavena. Pro pakistánské zemědělce to byla obrovská rána, neboť se jednalo o období, kdy byly ohroženy jak zimní, tak i letní plodiny (Alam 2002: 342). V květnu téhož roku tedy došlo k setkání indických a pakistánských vládních představitelů v Novém Dillí. Zde byla uzavřena dohoda, na základě které byla Indie povinna uvolňovat dostatek vody do oblasti Pákistánu. Vláda Pákistánu nicméně musela poskytovat roční platby za tuto službu. Následovala další jednání o trvalejším řešení sporů o vodní zdroje, avšak ani jedna ze stran nebyla ochotna přistoupit k jasnému kompromisu a jednání končila v patové situaci. Pákistán si přál celou záležitost předložit před Mezinárodní soudní dvůr, avšak to Indie odmítla, jelikož se obávala, že jakékoli právní řešení by nadržovalo Pákistánu (Khalid nedatováno).

Určité symbolem a hlavním místem bojů mezi Indií a Pákistánem je oblast Džammú a Kašmír. Při dělení v roce 1947 se jednotlivé provincie mohly samostatně rozhodnout, zda chtějí být součástí Indie či Pákistánu. Kašmír nicméně netoužil být součástí ani jednoho z těchto států a požadoval svou úplnou nezávislost. Pro Indii a Pákistán však tato oblast je strategicky důležitým místem a obě země tak do dnešních dnů soupeří o její správu. V letech 1947 a 1965 došlo ke dvěma tzv. indicko-pakistánským válkám. V návaznosti na tyto konflikty byla v roce 1972 uzavřena Dohoda o Simle, kdy se obě země domluvily na mírovém řešení. Země se nicméně i nadále navzájem obviňovaly z terorismus a docházelo k mnoha ozbrojeným střetům na hranicích tohoto území. Otázka kolektivní správy Indu se dotýká také oblasti Džammú a Kašmír, neboť řeka tímto územím protéká a je pro obyvatelé této oblasti velice důležitým vodním zdrojem, avšak z uzavíraných dohod jsou mnohdy vynecháváni (Haq – Sofi 2019: 46–49).

Napětí týkající se sdílení vodních zdrojů se vyskytuje také mezi Indií a Čínou a to v místech, kde Indus protéká Himalájemi. V roce 1962 dokonce v důsledku čínských projektů a čínských staveb vodní infrastruktury vypukl mezi zeměmi krátký konflikt. Indie se dlouhodobě obává, že pokud by Čína získala příliš velkou kontrolu nad správou Indu mohla by stavbou přehrad ohrozit přísun vodních zdrojů na indické území. Vývoj vztahů mezi Čínou a Indií vysoce závisí na množství vodních zdrojů. Mezi lety 1999 a 2008 se objem obnovitelných vodních zdrojů v Číně snížil z 2220 na 2092 m³ na obyvatele a v Indii z 1762 na 1631 m³ na obyvatele. Čína a Indie se tím řadí mezi země s nejnižší zásobou vodních rezerv na obyvatele (Holslag 2011). Mezi Čínou a Indií do dnešního dne neexistuje žádná dohoda o kolektivní správě řeky Indus. Číně tedy nic nebrání ve stavbě přehrad, které mohou negativně ovlivnit množství indických vodních zdrojů. Také environmentální dopady čínských přehrad mohou být katastrofální. Pokud by se některá z přehrad protrhla, došlo by k zatopení indických plání. Současně by měly být provedeny projekty na posouzení dopadů těchto staveb na Tibetskou náhorní plošinu, kde se nachází jeden z nejohroženějších ekosystémů

světa (Sering 2010: 139). Diskuzi dále vzbuzuje také afghánský přítok Indu, řeka Kábul, která je sdílána mezi Afghánistánem a Pákistánem. Pákistán se obává, že afghánské plány na rozvoj vodní energie by také mohly negativně ovlivnit přítok vody. Současně se Pákistán obává, že se těchto projektů účastní také Indie, což by ji poskytlo další strategickou výhodu. Indie nicméně tuto domněnku nepotvrdila (Swain 2017).

5.3 Vznik a cíle kolektivní správy

Základy kolektivní správy nad řeku Indus byly vytvořeny podepsáním Smlouvy o vodách Indu mezi Indií a Pákistánem v roce 1960. Jde o velký historický milník a diplomatický úspěch (Michel 2020: 11). Smlouva byla podepsána pod dohledem Světové banky, coby mediátora. Světová banka je zároveň i signatářem smlouvy, přičemž jsou však její pravomoci v rámci správy velmi omezené a pouze procedurální (Niyaz 2020). Podepsání Smlouvy předcházelo devět let vyjednávání a jedná se o úplně první dohodu, která kdy byla mezi Indií a Pákistánem utvořena. (Haq – Sofi 2019: 48). Smlouva, až na malé výjimky, garantuje Indii výlučné právo na využívání veškerých vodních zdrojů z východní části Indu i jeho východních přítoků (Ravi, Beas Sutlej), až k bodu, kde řeka vstupuje na území Pákistánu. Stejná práva má Pákistán k využití západní části Indu a jeho západních přítoků (Jhelum, Chenab). Pákistán dále na základě této Smlouvy obdržel jednorázovou finanční náhradu za ztrátu vodních zdrojů z východní strany Indu (Haq – Sofi 2019: 48).

Smlouva stanovila mechanismy pro spolupráci a výměnu informací mezi oběma zeměmi. Pro účely vykonávání společných projektů byla utvořena Stálá komise pro řeku Indus. V komisi zasedají komisaři pocházející z obou zemí. Ve Smlouvě jsou také stanoveny odlišné postupy pro řešení problémů, které mohou nastat. Problémy se správou vodních zdrojů jsou děleny do takzvaných *otázek, rozdílů a sporů*. *Otázky* jsou řešeny komisaři, *rozdíly* dále řeší tzv. neutrální expert a *spory* musí být předloženy sedmičlennému Rozhodčímu soudu (World Bank 2018). V preambuli Smlouvy bylo stanoveno, že účel tohoto

dokumentu je zajistit práva a povinnosti obou zemí při využívání vod z povodí Indu v duchu dobré vůle, přátelství a vzájemné spolupráce (Khalid nedatováno). Světová banka předpokládala, že země budou díky této smlouvě povodí považovat za jeden celek a oba státy budou tak moci efektivněji spolupracovat na udržitelném řízení společných vodních zdrojů. Avšak v důsledku toho, jak byla řeka rozdělena na východní a západní část, Smlouva jen přispěla k snížení potenciálu možné spolupráce (Swain 2017).

5. 4 Proces fungování kolektivní správy

Od ratifikace Smlouvy v roce 1961 se Indie a Pákistán nestřetly v žádném konfliktu týkající se přímo otázky vodních zdrojů. Většina sporů zaobírající se sdílením Indu byla urovnána skrze právní postupy stanovené ve Smlouvě. Smlouva také přetrvala i navzdory třem územním ozbrojeným střetům (Khalid nedatováno). Schůze členů Stálé komise pro řeku Indus probíhaly i během konfliktů v letech 1965 a 1971, což dokazuje přítomný pragmatismus obou zemí v otázce společné správy vodních zdrojů (Piesse 2015). Smlouva je považována za jednu z nejúspěšnějších snah o vytvoření kolektivní správy vodního toku v současném světovém systému (Khalid nedatováno). Avšak i přes to, že je na Smlouvu nahlíženo jako na úspěch, je mnohdy popisována také jako „rozvodové vypořádání“ nebo „vodní železná opona“, nežli jako dohoda o spolupráci. Sdílení informací je velmi omezené a obě strany před sebou stále mnoho dat utajují. Nikdy nedošlo ke společnému vybudování žádné vodní infrastruktury. Mezi zeměmi stále panuje silná nedůvěra. Pákistánští odborníci tvrdí, že indické stavby na západní straně řeky nepříznivě ovlivňují tok Indu na území Pákistánu. Indie tuto kritiku odsuzuje a obviňuje Pákistán, že námitky proti indickým projektům jen brání Indii v naplňování jejích rozvojových cílů (Michel 2020: 12).

Navázání kolektivní správy nad sdílenou řekou také nijak neumírnilo napětí v oblasti Džammú a Kašmír. V roce 2016 došlo v této oblasti k teroristickému útoku poblíž města Uri. V reakci na tuto událost Indie hrozila zrušením Smlouvy

o řece Indu, neboť byla přesvědčena, že útok byl podpořen pákistánskou vládou. Současný indický předseda vlády prohlásil: „Krev a voda nemohou proudit společně“ (Modi dle Khalid nedatováno). I přes tyto slova Smlouva zůstala v platnosti, avšak Indie se rozhodla obnovit stavbu přehrady *Tulbul*, která byla pozastavena právě z důvodu pákistánských námitek. V roce 2019 pak došlo k další události, která oslabilu kolektivní správu Indu. V únoru tohoto roku byl proveden útok sebevražedného atentátníka na konvoj vozidel přepravující bezpečnostní personál. Tehdejší indický ministr silnic a vodních zdrojů Nitin Gadkari pohrozil, že veškerá voda z východních řek, která proudí do Pákistánu bude odkloněna (Khalid nedatováno).

Přetrvávající nedůvěra mezi Indií a Pákistánem brání vzniku projektů, které by zajistily ony tížené výhody pro obě strany. Dalším problémem kolektivní správy Indu je, že Smlouva sice přinesla formální dohodu mezi dvěma státy o sdílení vodních zdrojů, ale provincie nacházející se oblasti Džammú a Kašmír stále bojují o svůj oprávněný podíl na těchto vodních zdrojích. Vzniku některých stavebních projektů brání také nestabilní politická situace v obou zemích. Například dlouho plánovaná přehrada *Kalabagh* v Pákistánu byla kvůli domácím protestům odložena. Indie, Pákistán, Čína i Afghánistán by se měly pokusit vytvořit mezi sebou chybějící důvěru a vytvořit novou a komplexnější dohodu týkající se správy povodí řeky Indus (Swain 2017). Revizi Smlouvy je potřeba provést také v důsledku probíhajících klimatických změn. Změna klimatu může vést k častějším a ničivějším výkyvům počasí, jakým byly například ničivé povodně v roce 2010. Smlouva z roku 1960 neobsahuje žádné ustanovení o protipovodňových opatřeních a žádný protipovodňový systém varování. Vytvoření takových mechanismů by bylo přínosné pro obě země, jelikož by se minimalizovala rizika spojené s povodněmi a snížily by se náklady na humanitární pomoc. V současné době Indie a Pákistán nespolupracují v oblasti protipovodňové ochrany a Pákistán dokonce zčásti obviňoval indické přehrady za to, že k vzniku povodní na pákistánském území přispívají (Piesse 2015).

5. 5 Dílčí závěr

Pro indický subkontinent je řeka Indus nejvýznamnějším vodním zdrojem a tvoří základ pro rozvoj místního zemědělství. To platí především v případě Pákistánu, jenž nemá k dispozici žádný jiný využitelný vodní tok. Indus nicméně protéká zeměmi, které nejsou schopny mezi sebou navázat důvěru a fungující spolupráci. Hlavními aktéry jsou zde Indie a Pákistán, které rozdělují teritoriální i nábožensky motivované konflikty. V roce 1960 bylo za podpory Světové banky dosaženo diplomatického úspěchu, kdy mezi zeměmi byla utvořena smlouva o kolektivní správě Indu. Úspěch smlouvy nicméně končí pouze u dosažení formální dohody o spolupráci mezi Indií a Pákistánem. Dohoda sice nebyla od roku 1960 přerušena, i navzdory probíhajícím ozbrojeným konfliktům, avšak v praxi k efektivní kolektivní správě vodního toku nedochází.

Pákistán se neustále obává, že Indie využije své výhody nad správou toku a přerušení dodávek vody použije jako zbraň. Tedy i přesto, že by země v rámci uzavřené smlouvy měly spolupracovat v budování opatření proti záplavám a v zajištění dostatku vodních zdrojů pro obě strany, na místo toho dochází k blokacím projektů a k vzájemnému obviňování. Důležitými aktéry v tomto regionu jsou také Čína a Afghánistán, kteří také mají zájem na podílu z vodních zdrojů Indu. Čína a Afghánistán nicméně nejsou součástí žádné dohody o kolektivní správě tohoto toku. Smlouva z roku 1960 by v současnosti měla být revidována, aby správně zohlednila požadavky všech aktérů v oblasti, včetně obyvatel oblasti Džámmú a Kašmír. Nicméně vzhledem k historii vztahů mezi Indií a Pákistánem a jejich neutuchajícím sporům, je nepravděpodobné, že bude efektivní kolektivní správa mezi těmito zeměmi kdy dosaženo.

6 Komise pro řeku Mekong

Jedním z nejdůležitějších vodních zdrojů jihovýchodní Asie je bezpochyby řeka Mekong. Region, kterým Mekong protéká je velice závislý na jakýchkoli klimatických změnách. Zemědělství je pro rozvoj a fungování zemí v povodí Mekongu nejdůležitějším odvětvím, kdy vydatné monzunové deště či naopak příliš dlouhá období sucha mohou výrazně ovlivnit výslednou úrodu. Efektivní využití dostupných vodních zdrojů je tak velice důležité pro hospodářský i sociální rozvoj zemí tohoto regionu. Komise, která povodí řeky spravuje, je jednou z prvních organizací kolektivní správy mezinárodních vodních toků, které ve světě vznikly a výrazně napomohla k normalizaci místních regionálních vztahů.

6. 1 Charakteristika povodí

Mekong je nejdelší řekou jihovýchodní Asie. Délka povodí čítá přibližně 4 900 km. Řeka pramení v tibetské náhorní plošině, jenž náleží Číně, a pokračuje dále přes území Myanmaru, Laosu, Thajska, Kambodži a Vietnamu. Zde se následně vlévá do Jihočínského moře. Celková rozloha povodí je 795 000 km² s ročním průtokem 475 km³, což z Mekongu činí desáté největší povodí světa. Povodí lze rozdělit na dvě části. Horní povodí Mekongu zahrnuje oblast, kde řeka protéká čínským územím. V Číně je Mekong nazván jako *Lancang*. Tato část tvoří až 24 % celého povodí. Za hranicemi Číny, kde Mekong vstupuje na území Laosu, pak hovoříme o dolním či spodním povodí Mekongu (MRC nedatováno). Mekong je součástí státní hranice mezi Myanmarem a Laosem a také mezi Laosem a Thajskem. Tok řeky je ovlivněn především vydatnými dešti v oblasti dolního toku, které se střídají se sezónními monzunovými větry. Monzunový vítr se v jižních oblastech toku objevuje většinou počátkem listopadu, kdy s sebou přináší dlouhé období sucha, které přetrvává až do května. V tomto období je zavlažování z vod Mekongu životně nezbytné pro pěstování rýže a pro celkový chod zemědělství (White – Owen – Jacobs nedatováno).

Podle dat z roku 2020 je velikost populace dolního toku povodí přibližně 245 milionů obyvatel (UNFPA 2020). Největší koncentrace obyvatel se nachází v okolí delty řeky a v oblasti náhorní plošiny Khorat. Hlavní města Vietnamu a Laosu leží na břehu řeky, díky čemuž došlo k velmi rychlé a masivní urbanizaci obyvatelstva do těchto měst. Živobytí až 85 % obyvatel povodí je odkázané na zemědělství a rybolovu. Hlavní zemědělskou plodinou je rýže, jejíž úroda je závislá na stabilním přísunu dešťových srážek a zavlažování z vod řeky. Rybolov je obzvláště důležitý, neboť ryby představují hlavní zdroj živočišných bílkovin pro obyvatele povodí Mekongu (White – Owen – Jacobs nedatováno, Jacobs 2002: 356). I navzdory své délce a významu pro rozvoj celého regionu se Mekong nikdy nestal hlavním splavným kanálem. Mekong je tvořen velkým množstvím peřejí. Velikost lodí, které jsou schopny tyto peřeje překonat, je tedy značně omezena. Poblíž hranic Kambodže a Laosu se pak nachází velká přírodní bariéra, kterou je vodopád Khone. Vodopád byl v historii překonán vybudováním železnice pro překládku zboží a cestujících na klidné vody nad a pod vodopádem. Existence těchto přírodních plavebních překážek po dlouhé roky bránila vytvoření spolupráce zemí, jimiž Mekong protéká (Osborne 2000: 431).

Mekong dnes čelí hned několika výzvám. Vzhledem k rychlosti urbanizace se zvětšují rozdíly mezi městskými a venkovskými oblastmi. Stejně tak se zvyšuje propast mezi městskou střední a vyšší třídou a narůstá populace chudinských čtvrtí (Varis – Keskinen – Kummu 2008: 147). Až 21 % obyvatel nemá přístup k čisté vodě a až 30 % jich nedisponuje uzavřeným sanitačním systémem. Současně vládní investice zemí této oblasti do rozvoje školství jsou hluboce podprůměrné ve srovnání s ostatními asijskými zeměmi, přičemž náklady na zdravotnictví se pohybují ještě níže. Země v povodí Mekongu by se při své spolupráci měly soustředit na rozvoj socioekonomického sektoru, kdy zajištění přístupu k čisté vodě je i jedním z Rozvojových cílů tisíciletí (Grumbine – Dore – Xu 2012: 92–93). V rámci tohoto rozvoje by měly být uskutečněny rozsáhle

investice do rozvoje infrastruktury a do exportních průmyslových odvětví. Současně je také potřeba podpořit sociální spravedlnost a udržitelnost životního prostředí. Stav životního prostředí povodí je výrazně ohrožen v důsledku stále intenzivnějšího zemědělství, růstu průmyslových a městských oblastí a doposud neefektivních environmentálních politik (Varis – Keskinen – Kummu 2008: 147).

6. 2 Historie vztahů mezi státy povodí

Nesplavnost Mekongu nicméně nijak neubírá na jeho strategickém významu. Angkorská říše, jeden z prvních státních útvarů, který v regionu existoval, vznikala právě při povodí Mekongu, konkrétně v blízkosti kambodžského Velkého jezera. I po rozpadu Angkorské říše sehrál Mekong důležitou roli v dalším historickém vývoji regionu. V roce 1658 se prostřednictvím Mekongu podařilo vietnamským ozbrojeným silám přepravit a dobýt bývalé hlavní město Kambodže Udong. Kambodža byla po tomto útoku velice oslabena a o dvě století později se pak stala snadnou obětí francouzské koloniální expanze. Francouzi postupovali od jižního Vietnamu, kdy součástí kolonie byli kromě Kambodži také Laos a Vietnam. Tato oblast byla následně známa jako Francouzská Indočína. Na konci 19. století se pak Mekong ocitl uprostřed imperiálního soupeření mezi Francií a Velkou Británií. Mekong se stal pro Francouze klíčovým prvkem, díky němuž byli odhodláni čelit britským zájmům v jihovýchodní Asii a Mekong označili jako „naši řeku“. Veškeré tyto spory byly nicméně vyřešeny diplomatickou cestou (Osborne 2000: 431–432).

Bez bojů se však neobešly události ve 2. polovině 20. století. Během 2. světové války byla oblast Indočíny okupována Japonskem, nicméně formálně region zůstával stále pod francouzskou koloniální správou. V roce 1941 vznikla ve Vietnamu Liga boje za nezávislost Vietnamu pod vedením Ho Či Mina. Následně v roce 1945 se toto uskupení ujalo vlády a na hanojském náměstí Ba Dinh byla vyhlášena Vietnamská demokratická republika. Francie se však své strategické pozice při povodí Mekongu nehodlala vzdát a mezi francouzskými a vietnamskými jednotkami v roce 1946 vypukl ozbrojený konflikt o nezávislost,

označován jako první indočínská válka (Šajtar 2019). Boje byly ukončeny v roce 1945 na mírových jednáních v Ženevě. Laosu a Kambodži byla uznána nezávislost, přičemž Vietnam byla rozdělena na dvě části. Severní Vietnam se nacházel pod komunistickou vládou Ho Či Mina s hlavním městem Hanojí. Jeho protějškem byl antikomunistický jižní Vietnam se staronovým vládcem Bao Daiem a hlavním městem byl zvolen Saigon. Na těchto událostech lze pozorovat dopad probíhajícího bipolárního konfliktu mezi USA a SSSR (Osborne 2000: 433–434).

USA velice silně podporovaly vznik antikomunistického státu v jižním Vietnamu. Spojené státy současně podpořily vznik Výboru pro správu spodního toku Mekongu v roce 1957. Členy byly Kambodža, Laos, Jižní Vietnam a Thajsko. Působení tohoto výboru mělo zabránit, aby se hospodářský rozvoj Mekongu dostal pod vliv či nadvládu komunismu. V deltě Mekongu se odehrávala také druhá indočínská válka, více známa jako válka ve Vietnamu, kdy proti sobě stanuly severní a jižní část Vietnamu. Po celou dobu konfliktu byl Mekong důležitým strategickým bodem. V roce 1975 válka skončila vítězstvím severního Vietnamu. Mekong se tímto dostal pod naprostou kontrolu komunistického režimu i navzdory dlouholetým snahám USA této skutečnosti zabránit. Veškeré plány na tvorbu kolektivní správy Mekongu tím byly dočasně zastaveny. Výbor nadále existoval, nicméně trvalo více než 20 let, než opět hrál významnou roli ve správě povodí (Osborne 2000: 433–434).

6. 3 Vznik a cíle kolektivní správy

Jak jsem již zmínila, počátkem kolektivní správy Mekongu bylo zřízení Výboru pro správu povodí spodního Mekongu v roce 1957. Také často nazývaný Mekongský výbor byl vytvořen pod záštitou Organizace spojených národů (MRC nedatováno). Členství v organizaci bylo omezeno pouze na země dolního toku Mekongu. Čína v těchto letech nebyla členem OSN a Myanmar odmítl zájem o účast. Mekongský výbor byl vytvořen jako součást Hospodářské komise OSN pro Asii a Dálný východ (*Economic Commission for Asia and the Far East* –

ECAFE) a jednalo se o vůbec první zapojení OSN do záležitostí týkající se kolektivní správy mezinárodních vodních toků. Výbor také jako první projevil rozsáhlou snahu o studium ekonomických, sociální a organizačních aspektech povodí před zahájením jakýchkoli stavebních projektů. K vykonávání veškerých činností Výboru byl v Bangkoku zřízen Mekongský sekretariát. Důležitým podporovatelem a sponzorem Výboru byly během 60. letch Spojené státy americké. Americký prezident Lyndon Johnson prosazoval rozvoj mezinárodní spolupráce v oblasti kolektivní správy toku jako alternativu k ozbrojenému konfliktu (Jacobs 2002: 356–357).

V roce 1977 z Mekongského výboru vystoupila Kambodža v důsledku vnitrostátní politické nestability. V roce 1978 byl zřízen Prozatímní mekongský výbor, jehož členy byly již pouze Laos, Thajsko a Vietnam. V roce 1995 byla následně Kambodža opět přizvána ke spolupráci a mezi zeměmi byla podepsána Dohoda o spolupráci v zájmu udržitelného rozvoje povodí řeky Mekong. Na základě této dohody byla následně zřízena současná Komise pro řeku Mekong (*Mekong River Commission* – MRC). MRC již není pod záštitou žádné jiné mezinárodní organizace a je tedy řízena čistě členskými státy. Členy MRC jsou Kambodža, Laos, Thajsko a Vietnam (MRC nedatováno). Dohoda z roku 1995 také stanovila cíle, záměry a základní zásady spolupráce. Členské země se zavazují spolupracovat ve všech oblastech udržitelného rozvoje, využívání, správy a ochrany vodních zdrojů řeky Mekong. To zahrnuje spolupráci v oblasti zavlažování, vodní energie, námořní plavby, budování protipovodňových opatření, rybolovu, rekreace a cestovního ruchu. V rámci udržitelného rozvoje by pak zúčastněné země měly předcházet plýtvání a dbát důraz na podporu společných rozvojových projektů. Obecně Dohoda stanovuje, aby země využívala vody Mekongu rozumným a spravedlivým způsobem (MRC 1995: passim).

Již od roku 1992 je hlavní strategií regionu usilovat o posílení ekonomických vazeb, zlepšení propojení infrastruktury a o podporu přeshraničního obchodu a společných reakcí na sociální a environmentální

problémy (Grumbine – Dore – Xu 2012: 93). MRC je vytvořena tak, aby se předešlo jakýmkoli jednostranným krokům, které by měly přeshraniční vliv na kvalitu vody. Podepsáním Dohody se státy zavázaly k upřednostňování pravidelných vzájemných konzultací v případě jakéhokoli projektu týkající se povodí (Grumbine – Dore – Xu 2012: 95). Hlavním úkolem MRC je podporovat a koordinovat udržitelnou správou vodních zdrojů pro vzájemný prospěch zemí a jejich obyvatel. Primární role MRC je podporovat a koordinovat spolupráci mezi členskými státy prostřednictvím společných iniciativ a opatření (Kinna – Rieu-Clarke 2017: 31). V současné době se MRC pokouší naplňovat svou Strategii pro rozvoj povodí (BDS) 2021–2030. Na rozdíl od předchozích strategických plánů (BDS 2011–2015 a BDS 2016–2020) jsou cíle této strategie stanoveny na desetileté období a zaměřuje se na celou délku povodí. MRC došla k závěru, že současné problémy lze efektivně řešit pouze pokud bude spolupracovat všech šest zemí, které řeku sdílejí. Strategie pokrývá veškerá odvětví vodního hospodářství i odvětví s tím související (MRC nedatováno).

6. 4 Proces fungování kolektivní správy

MRC se skládá ze tří hlavních orgánů. Těmi jsou Rada, Společný výbor a Sekretariát. Rozhodovacím orgánem je Rada, jenž se schází pravidelně jednou ročně. Každá země má v Radě jednoho svého zástupce, kterým je zpravidla premiér země či jinak vysoký vládní představitel. Rozhodnutí Rady jsou přijímána jednomyslně, pokud není ve výjimečných případech stanoveno jinak. Zasedání Společného výboru se pořádají dvakrát ročně a usedá zde vždy opět jeden zástupce za každou zemi, jenž se profesně pohybuje alespoň na ministerské úrovni. Hlavním úkolem Výboru je dohlížet a monitorovat provádění rozhodnutí, které jsou přijata Radou. Sekretariát MRC následně poskytuje veškeré technické a administrativní služby. Výkonná a rozhodovací moc MRC je však omezena, neboť MRC nemá mandát jednat samostatně bez souhlasu všech členských zemí. Současné mezi hlavní nástroje MRC patří diplomacie, vyjednávání

a přesvědčování. Fungování MRC do značné míry závisí na dobré vůli a ochotě členských států (Kinna – Rieu-Clarke: 2017: 30–31).

MRC je nejvíce propagovanou institucí kolektivní správy mezinárodního vodního toku. MRC byla prohlášena za zásadní krok v překonání historických regionálních sporů (Kinna – Rieu-Clarke 2017: 30). Uzavření spolupráce bylo velkým milníkem a úspěchem v regionálních vztazích v oblasti Mekongu. Od 90. let se MRC podařilo utvořit mnoho opatření, které napomáhají ke kolektivní správě povodí. Nicméně ani tato spolupráce není zcela bezproblémová. Po dobu své existence členské státy mnohokrát MRC obcházely během rozhodování o hlavních tématech týkající se správy povodí. MRC je také často kritizována ze strany nevládních organizací a občanských společností za nedostatečnou pozornost životním podmínkám obyvatel. Po MRC je také požadována větší transparentnost a více participativní rozhodovací proces (Grumbine – Dore – Xu 2012: 95).

Největší debaty ohledně správy povodí vzbuzují stavby čínských přehrad na horním toku Mekongu. Země ležící na spodním toku řeky (Kambodža, Laos, Thajsko, Vietnam) kritizují velký tlak Číny na rozvoj hydroenergetiky a obávají se nepříznivých dopadů stavby přehrad. Obavy se týkají sníženého průtoku vody, devastace důležitých zemědělských a rybářských oblastí a negativních dopadů na životní prostředí. Čína se nicméně hájí, že tyto stavby mají opravdu malý dopad na průtok řeky a přehrady mohou být naopak přínosem pro obyvatele celého povodí, kdy stavby prý mohou poskytovat i ochranu před povodněmi (Climate Diplomacy nedatováno). Stavby těchto přehrad však bezpochyby Číně poskytují významnou strategickou výhodu. Stiskem pouhého jednoho tlačítka by čínská vláda opravdu mohla výrazně omezit objem toku ve spodní části řeky. Čínská stavidla a přepady tak v podstatě dávají Pekingu kontrolu nad vodní bezpečností v jihovýchodní Asii. Avšak jakýkoli takový krok by se rovnal vyhlášení válečného stavu (Sticklor 2010).

Čína nicméně není jediná, která jednostrannými projekty narušuje kolektivní správu řeky. Země ležící na spodním toku Mekongu si procházejí velmi rychlým hospodářským a populačním růstem a spolu s tím vzrůstají také jejich energetické požadavky. S cílem zvýšit produkci energie se Laos a Kambodža pokoušeli o stavbu několika přehrad. Zejména pro Laos je využití hydroenergetického potenciálu opravdu důležité, neboť vývoz elektřiny do Thajska patří mezi největší zdroje příjmů v zemi. Nicméně kvůli obavám Kambodže a Vietnamu byl projekt stavby přehrady *Xayaburi* v září 2010 předložen ke konzultaci MRC. V prosinci následujícího roku pak bylo vydáno společné prohlášení, jenž požadovalo další studie, které by posoudily závažnost dopadů stavby, přičemž tím projekt měl být pozastaven. Laos však stavbu i přesto v březnu 2012 zahájil, přičemž je projekt financován šesti thajskými bankami a stavbu má na starosti thajská stavební firma. Tento laoský čin se setkal se silnými protesty. Nesouhlas vyjádřily kambodžská a vietnamská vláda, ale také občané a aktivisté, kteří upozornili na dopady stavby na stav životního a sociálního prostředí (Climate Diplomacy nedatováno). I přes tento odpor a nesouhlas byla stavba dokončena a navzdory všem varováním před možnými riziky, byl v roce 2019 zahájen provoz přehrady (Thomas 2019).

Stavba laoských přehrad byla jednou z tvrdých zkoušek efektivnosti MRC. Tato událost bohužel nebyla jediným selháním konzultačních procesů MRC. Mnoho kritiků tak MRC nepovažuje za funkční instituci kolektivní správy mezinárodního vodního toku a zpochybňuje především autoritu MRC nad svými členskými státy. MRC nedisponuje žádným mechanismem trestů za porušení principů či postupů stanovených v Dohodě z roku 1995. Moc MRC jako regionální organizace dále oslabuje nepřítomnost Číny v této organizaci. V odstavci výše můžeme vidět jakým způsobem Čína podkopává kolektivní správu řeky. Úspěšnost MRC by nicméně neměla být hodnocena pouze na základě těchto konzultací. Organizace také vytváří důležitá a prospěšná data a analýzy a napomohla k vytvoření mnoha norem pro spolupráci v celém povodí.

Od roku 2010 provádí MRC rozsáhle reformy, aby zlepšila svoji efektivnost. Jednou ze změn je postupný převod vlastnictví MRC ze zahraničních dárců na samotné členské země. Součástí této reformy je vytvoření nového mechanismu financování, kdy by členské země měly postupně zvyšovat své finanční příspěvky do MRC a instituce by se tak do roku 2030 stala finančně nezávislou na zahraničních dárcích. Díky této reformě by Komise mohla dosáhnout větší legitimacy v regionu a členské země by díky svým větším příspěvkům měly mít větší zájem v podpoře funkčnosti organizace (Neusner 2019).

6. 5 Dílčí závěr

Země nacházející se v povodí Mekongu jsou státy nacházející se na hranici chudoby, kdy jejich hlavním příjmem a zdrojem obživy je funkční zemědělský sektor. K tomu je zapotřebí stabilního přísunu vodních zdrojů, které primárně pocházejí z řeky Mekong. Tato řeka sehrává v regionu důležitou strategickou roli, kdy napříč historií byla vždy středobodem veškerých regionálních konfliktů. Státy sdílející povodí Mekongu i mezinárodní společenství však včas rozpoznalo potřebu vzniku kolektivní správy nad touto řekou. Díky vzniku MRC bylo docíleno lepších regionálních vztahů a byly zlepšeny právní i institucionální podmínky ve správě povodí. MRC lze považovat za průkopníka kolektivní správy mezinárodních vodních toků. Nicméně i přes fakt, že se jedná o téměř největší diplomatický úspěch jihovýchodní Asie, setkává se MRC s několika problémy.

Členy MRC jsou stále velice technologicky i socioekonomicky zaostalé země. Státy nemají vždy dostatek kapacit k provádění společných projektů na ochranu životního prostředí či na podporu hydroenergetiky. A jelikož v rámci MRC neexistuje žádný systém trestů či donucovacích nástrojů, má organizace mnohdy problém získat potřebnou autoritu nad členskými zeměmi. Následně dochází k tomu, že se některé státy (například Laos) i navzdory smluvním ustanovením z roku 1995, uchylují k jednostranným projektům, které však mohou mít dopad na celé povodí. K dosažení efektivního fungování MRC dále brání nepřítomnost Číny v organizaci, a tedy přetrvávající nedůvěra

mezi Čínou a zeměmi nacházející se při dolním toku Mekongu. Problémy by měly být vyřešeny prostřednictvím rozsáhlých reforem, které MRC provádí již od roku 2010, díky kterým by se měla zvýšit ochota členský států podporovat chod organizace.

Závěr

Otázka environmentální bezpečnosti se začala v agendě mezinárodní politiky objevovat již na počátku 20. století. Mezinárodní aktéři si začali uvědomovat dopady lidského průmyslového rozvoje a jeho vliv na kvalitu životního prostředí. Voda se stala jedním z elementů, který aktéři rozpoznali za potřebný chránit v tom smyslu, aby byl zajištěn dostatek pitné vody pro celosvětovou populaci. Ve světě začalo být stále více evidentní, že voda je vyčerpatelným zdrojem, jenž je potřeba efektivně spravovat. V 2. polovině 20. století následně proběhlo několik konferencí zaměřených již přímo na problematiku hydropolitiky. V mezinárodních vztazích začalo být stále více patrné, že je nutné nad významnými mezinárodními vodními toky vytvořit instituce regionální spolupráce, které zajistí efektivní využití a rovnoměrnou distribuci mezinárodních vodních zdrojů. S příchodem nového tisíciletí se významně proměnilo uspořádání mezinárodního systému a také dynamika mezi jednotlivými aktéry. Jedním z mála aspektů, který by dnes mohl způsobit konflikt mezi dvěma či více aktéry, je souboj o přístup k omezeným zdrojům, kterých vzhledem k rostoucí světové populaci ubývá.

Voda je jedním z takto omezených zdrojů a v mezinárodní politice se postupně začal objevovat termín „války o vodu“. Z realistického hlediska je soupeření o životně důležitý zdroj zcela racionální a spolupráce nad správou takového zdroje nikdy nemůže z dlouhodobého hlediska efektivně fungovat. Předpověď viceprezidenta Ismaila Serageldina z roku 1995, že v 21. století budou mezi státy vedeny pouze konflikty o vodu se nicméně nenaplnila. Konflikty, jejichž hlavní příčinou by bylo pouze soupeření o vodní zdroje, jsou spíše výjimkou a neshody týkající se sdíleného vodního toku jsou mnohdy pouze doplňujícím důvodem způsobující spory mezi aktéry. Současné regionální konflikty jsou z větší části spíše způsobeny vnitrostátní nestabilitou slabých států.

Mezi aktéry mezinárodního společenství převládá liberální přístup ke kolektivní správě mezinárodních vodních toků. Státy si uvědomují, že mohou získat mnohem více, pokud budou při správě vodního toku spolupracovat. Přičemž nejde pouze o výhodnější podíl na přístupu k vodním zdrojům. Země, jež se rozhodnou pro vytvoření kolektivní správy na vodním tokem také dokáží mnohem lépe čelit výzvám vycházejících ze vzniku povodní či sucha, které mají dopad na okolní prostředí i životy lidí, kteří zde žijí. Schopnost vytvořit kolektivní správu nad mezinárodních vodním tokem je výrazně ovlivněna historickými vztahy mezi aktéry a socioekonomickou situací regionu. Pokud v regionu dlouhodobě převládá nedůvěra a obecně špatné vztahy mezi aktéry, pak je velmi malá šance na úspěch kolektivní správy vodního toku. Důležitou roli hraje také zda v regionu již existují nějaké instituce regionální spolupráce, na jejichž základech by kolektivní správa mohla být vystavěna. V případě, že v regionu není žádná tradice spolupráce a státy se nevnímají jako rovnocenní partneři pak je dosažení efektivní kolektivní správy velice nepravděpodobné.

Veškeré tyto poznatky lze pozorovat na analyzovaných případových studiích v této práci. Komise pro ochranu Dunaje a Komise pro povodí řeky Sávy jsou příklady fungující a úspěšně kolektivní správy mezinárodního vodního toku. Evropa je regionem, jenž se nachází na vysokém stupni integrace díky již dlouholeté existenci Evropské unie a mnoha jejích předchůdců utvářející evropskou spolupráci. Většina států, které se podílejí na kolektivní správě těchto dvou řek jsou členy Unie nebo s ní alespoň úzce spolupracují. Evropská unie současně napomáhá vytvářet právní rámec kolektivní správy těchto řek. Státy spravující povodí Dunaje jsou si dále velice kulturně blízké a v historii se neobjevil téměř žádný konflikt, které by vzájemné přátelské vztahy narušil. Státy nacházející v povodí Sávy jsou poznamenány rozpadem Jugoslávie a dlouhými etnickými konflikty. Utvoření kolektivní správy výrazně napomohlo k normalizaci vztahů v této oblasti. Úspěch těchto dvou komisí je taktéž umožněn

díky velké technologické a institucionální rozvinutosti zemí, jenž kolektivní správu povodí provádějí.

Kontrastem k těmto dvěma příkladům jsou pak uskupení států spravující povodí Nilu, Indu a Mekongu. Státy, jimiž územím tyto řeky procházejí jsou institucionálně mnohem méně rozvinuté a taktéž socioekonomické podmínky jsou zde znatelně horší. I když tedy je v těchto regionech mnohem více potřebné nad správou řeky spolupracovat, jelikož voda je zde opravdu nedostatkovým zdrojem, efektivní kolektivní správy není ani v jednom případě zcela dosaženo. Jednou z největších překážek v utvoření kolektivní správy je nedostatek důvěry mezi státy sdílející povodí. V povodí Nilu lze pozorovat pocit nerovnocennosti mezi zúčastněnými státy. Egypt a Súdán si po dlouhé roky udržovali nadvládu nad správou Nilu a stále nejsou zcela ochotni se této strategické výhody vzdát. Tím se dostávají do konfliktu především s Etiopií, která se těmito dvěma aktéry cítí dlouhodobě diskriminována v otázce přístupu k nilským vodním zdrojům. Kolektivní správa povodí Indu je poznamenána etnickými, náboženskými a teritoriálními konflikty mezi Indií a Pákistánem. *De jure* je mezi těmito aktéry utvořena dohoda o kolektivní správě toku, jež přetrvává i navzdory opakujícím se ozbrojeným střetům. Nicméně *de facto* zde kolektivní správa uskutečňována není. Oba státy se stále vnímají jako hrozba a pro provádění společných projektů si dostatečně nedůvěřují. Kolektivní správa povodí Indu je dále ovlivněna přítomností dalšího velmi silného aktéra, Číny. I když Čína sdílí pouze malou část řeky, kdy její tok protéká územím Tibetu, dopad jejích aktivit ovlivňující kvalitu a průtok vody hraje pro Indii a Pákistán velkou roli ve snaze vytvořit fungující kolektivní správu povodí. Dominance Číny je znatelná také v povodí Mekongu. Komisi utvořenou mezi státy sdílející povodí Mekongu lze takřka považovat za úspěšnou, neboť regionální vztahy byly díky jejímu vytvoření zlepšeny a opravdu zde můžeme pozorovat aktivní snahu o spolupráci. Čína nicméně není členem MRC a provádí stavby přehrad téměř bez ohledu na jejich dopad pro státy

při dolním toku řeky. Toto chování pak v některých členech MRC budí potřebu taktéž provádět jednostranné projekty a narušovat tím efektivitu kolektivní správy.

Po analýze těchto případových studií tedy můžeme konstatovat následující. Při utváření kolektivní správy mezinárodního vodního toku hraje velmi důležitou roli to, jaké jsou historické vztahy mezi státy povodí. Pokud se státy historicky vnímají jako nepřátelé a nedůvěryhodní partneři pak je jen velmi malá šance, že bude dosaženo úspěšné kolektivní správy. Kolektivní správa mezinárodních vodních toků si sice jako jeden ze svých cílů dává právě zlepšení regionálních vztahů, avšak pokud zde není ochota mezi státy změnit své stanovisko vůči druhým státům, pak nelze očekávat, že budou veškeré konflikty zapomenuty nad kolektivní správou vodního toku. U příkladů Sávy a Mekongu lze pozorovat určitou normalizaci vztahů, nicméně zde byly přítomny dva faktory, které úspěch kolektivní správy podpořily. Oběma případům bylo věnováno velké pozornosti od mezinárodního prostředí. Mekong byl rozpoznán jako nezbytný vodní zdroj pro rozvoj regionu. Vznik MRC je současně vnímáno jako obrovský diplomatický úspěch a stále si tak udržuje pozornost mezinárodních aktérů, kteří aktivně usilují o zachování její efektivnosti. Vytvořením kolektivní správy nad povodím Sávy pak světoví aktéři tlačili na ukončení ničivého konfliktu a zúčastněné státy byly téměř donuceni k urovnání svých sporů.

Dalším důležitým aspektem pro fungování kolektivní správy vodního toku je dále institucionální, hospodářská a sociální rozvinutost zúčastněných států. Země ležící v povodí Nilu, Indu a Mekongu jednoduše nemají k dispozici takové kapacity k provádění společných projektů, jako státy v povodí Dunaje a Sávy. Velká část afrických a jihoasijských zemí má potíže udržet hospodářskou a sociální stabilitu uvnitř svého území, natož aby dokázaly utvářet ambiciózní vodohospodářské přeshraniční projekty. Současně jsou Nil, Indus a Mekong řekami, které představují opravdu životně nezbytný zdroj, na rozdíl od Dunaje či Sávy. Dunaj a Sáva jsou samozřejmě také důležité zdroje pitné i užitkové vody a podílí se na výrobě velkého množství vodní energie. Nicméně chod zemědělství

a život obyvatel není stavem těchto řek ovlivněn takovým způsobem jako je tomu u Nilu, Indu a Mekongu. Zemědělské plochy v okolí těchto řek jsou zavlažovány primárně z vod těchto toků, kdy často v okolí ani jiný zdroj vody není. Zemědělství je zároveň jedním z hlavních zdrojů obživy a příjmu obyvatel zemí v povodí těchto řek. Jakákoli změna v kvalitě či síle toku těchto řek může mít velmi zdrcující dopady. Povodí jsou také více náchylná na klimatické změny způsobující ničivé záplavy či sucha, kdy právě vzhledem k nízké technologické a institucionální úrovni zde nejsou vytvořeny dostatečná opatření proti těmto přírodním jevům. Jelikož jsou tedy státy v povodí Nilu, Indu a Mekongu tolik zranitelné ve vztahu k těmto vodním tokům, postupují v utváření kolektivní správy mnohem opatrněji. Jejich vlastní obezřetnost pak částečně brání v prohloubení vzájemných vztahů a kolektivní správa se pak stává neúčinnou.

I přes veškeré překážky se komisím kolektivní správy mezinárodních vodních toků podařilo dosáhnout několika úspěchů. Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje si klade za cíl posilovat hydroenergetický potenciál řeky v souladu s udržitelným rozvojem povodí. V rámci spolupráce probíhají pravidelné schůze členů a jsou utvářeny úspěšné projekty na zlepšení životního prostředí. Mezinárodní komise pro povodí řeky Sávy se částečně podílela na urovnání vztahů bývalých jugoslávských republik. Díky kolektivní správě nad sdíleným vodním tokem jsou země schopny spolu komunikovat a opět si důvěřovat v oblasti zahraniční politiky. Iniciativě řeky Nilu se však stále nedaří uzavřít dohodu o kolektivní správě Nilu mezi všemi státy povodí a vytvořit tím reálnou komisi spravující povodí. Iniciativa nicméně poskytuje bezpečné fórum pro setkávání představitelů všech jedenácti států sdílející povodí Nilu. Díky těmto setkáním v rámci NBI mohou státy vzájemně sdílet své obavy a očekávání od kolektivní správy povodí a díky tomu snad brzy dosáhnout úspěšného kompromisu. Komise pro řeku Indus a Komise pro řeku Mekong jsou obě vnímány jako velký historický milník a úspěch světové diplomacie. Dohoda utvářející kolektivní správu Indu je téměř jedinou mírovou dohodou,

kteřá kdy byla mezi Indií a Pákistánem uzavřena a jako jediná přeťřvala v platnost i během dvou indicko-pakistánských válek. MRC je průkopníkem celého fenoménu kolektivní správy mezinárodních vodních toků. Členové MRC i mezinárodní aktéři se i přes veškeré překážky usilovně snaží, aby zde kolektivní správa byla efektivní, a i jen tuto silnou vůli států spolupracovat, lze vnímat jako úspěch.

Koncept kolektivní správy mezinárodních vodních toků by měl být v mezinárodní politice určitě dále podporován. I když se v některých případech setkává s neúspěchem, lze se vždy z těchto chyb poučit a následně při vytváření správy postupovat lépe. Kolektivní správa mezinárodních vodních toků pravděpodobně nezabrání či neukončí všechny regionální konflikty, ale jedná se o užitečný nástroj, který může vznik těchto konfliktů alespoň výrazně omezit. Současně jsou zlepšení životního prostředí a zajištění pitné vody pro všechny obyvatele světa součástí rozvojových cílů tisíciletí. Cokoli může napomoci k naplnění těchto cílů stojí za pozornost mezinárodních aktérů.

Seznam zdrojů a literatury

- Ahner, Dirk eds. (2011). The EU Strategy for the Danube Region. *Panorama* 37, s. 3–26.
- Banton, Caroline (2020). Third World. *Investopedia*. 26. 10. 2020 (<https://www.investopedia.com/terms/t/third-world.asp>, 16. 2. 2021).
- Brownlee, Kimberley (2013). Civil Disobedience. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 20. 12. 2013 (<https://plato.stanford.edu/entries/civil-disobedience/>, 17. 2. 2021).
- Climate Diplomacy (nedatováno). *Dam projects and disputes in the Mekong River Basin* (<https://climate-diplomacy.org/case-studies/dam-projects-and-disputes-mekong-river-basin>, 16. 3. 2021).
- ČT24 (2017). *Válka v Bosně a Hercegovině vzala sto tisíc životů. Jizvy nejsou zhojeny ani po 25 letech*. 3. 3. 2017 (<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2048530-valka-v-bosne-a-hercegovine-vzala-sto-tisic-zivotu-jizvy-nejsou-zhojeny-ani-po-25>, 16. 2. 2021).
- Das, Subhamoy (2019). The Ganges: Hinduism's Holy River. *Learn Religions*. 12. 4. 2019 (<https://www.learnreligions.com/ganga-goddess-of-the-holy-river-1770295>, 15. 2. 2021).
- Engelke, Peter – Pasell, Howard (2017). From the Gulf to the Nile. *Atlantic Council* 2017, s. 11–14.
- Gehrig, Jason – Rogers, Mark M. (2009). *Water and Conflict: Incorporating Peacebuilding into Water Development* (Baltimore: Catholic Relief Services).
- Gikarov-Masliah, Hélène (2021). Montenegro takes over ICPDR Presidency from Moldova for 2021. *UNIS*. 26. 1. 2021 (<https://unis.unvienna.org/unis/en/pressrels/2021/unisous418.html>, 3. 2. 2021).
- Ghanim, Yahya (2016). The Nile Basin Initiative and the Crisis of Collective Negotiations. *The Washington Institute*. 19. 2. 2016 (<https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/nile-basin-initiative-and-crisis-collective-negotiations>, 26. 2. 2021).

- Grieco, Joseph M. (1988). Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization* 42 (3), s. 485–507.
- Grumbine, Edward – Dore, John – Xu, Jianchu (2012). Mekong hydropower: drivers of change and governance challenges. *Frontiers in Ecology and the Environment* 10 (2), s. 91–98.
- Hassan, Fekri A. (2003). Water for Peace: A Cultural Strategy. In: Hassan, Fekri A. – Reuss, Martin a kol., *History and Future of Shared Water Resources* (Paris: UNESCO), s. 4–26.
- Haq, Inamul – Sofi, Sheeraz (2019). Kashmir Conflict and Indus Water Treaty: An Analysis. *Kardan Journal of Social Sciences and Humanities* 2 (2), s. 44–56.
- Holslag, Jonathan (2011). Assessing the Sino-Indian Water Dispute. *Journal of International Affairs* 64 (2), s. 19–35.
- Hosenseidlová, Petra (2020). Popírání genocidy, mytologizace obětí. Válka o Srebrenicu pokračuje i čtvrtstoletí po masakru. ČT24. 11. 7. 2020 (<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3136652-popirani-genocidy-mytologizace-obeti-valka-o-srebrenicu-pokracuje-i-ctvrtstoleti-po>, 16. 2. 2021).
- IEA (International Energy Agency, 2019). *Energy security*. 2. 12. 2019 (<https://www.iea.org/areas-of-work/ensuring-energy-security>, 18. 2. 2021).
- Interreg (2021). *WACOM – WACOM 4th Technical Meeting of Project Partners* (<http://www.interreg-danube.eu/news-and-events/project-news/5960>, 14. 2. 2021).
- ISRBC (International Sava River Basin Commission, 2008a). *History* (<http://savacommission.org/history>, 10. 2. 2021).
- ISRBC (International Sava River Basin Commission, 2008b). *Fields of work* (<http://savacommission.org/work>, 10. 2. 2021).
- ISRBC (International Sava River Basin Commission, 2013). *Significant Water Management Issues*

(http://www.savacommission.org/dms/docs/dokumenti/srbmp_micro_web/backgroundpapers_approved/no_5_background_paper_swmis.pdf, 12. 2. 2021).

ISRBC (International Sava River Basin Commission, 2019). *Eight Meeting of the Parties to the FASRB* (https://www.savacommission.org/event_detail/1/19/413, 11. 2. 2021).

ISRBC (International Sava River Basin Commission, 2020). *Water Contingency Management in the Sava River Basin – WACOM* (https://www.savacommission.org/project_detail/30/1, 11. 2. 2021).

Jacobs, Jeffrey (2002). The Mekong River Commission: Transboundary Water Resources Planning and Regional Security. *The Geographical Journal* 168 (4), s. 354–364.

Khalid, M. Abdullah (nedatováno). 1947 Partition of India and the River Indus: An Untold Tale. *Penn Program in Environmental Humanities* (<https://ppeh.sas.upenn.edu/1947-partition-india-river-indus-untold-tale>, 4. 3. 2021).

Khan, Sadiq – Adams, Thomas eds. (2019). *Indus River Basin: Water Security and Sustainability* (Amsterdam: Elsevier).

Kinna, Rémy – Rieu-Clarke, Alistair (2017). The Governance Regime of the Mekong River Basin. In: Kinna, Rémy – Rieu-Clarke, Alistair, *The Governance Regime of the Mekong River Basin* (Leiden: Brill), s. 1–84.

Komatina, Dejan – Pandzić, Ljiljana (2007). Transboundary cooperation brings the Sava Commission closer to its goals. *Danube Watch*. 2/2007 (http://archive.iwlearn.net/icpdr.org/icpdr-pages/dw0702_p_09.htm, 12. 2. 2021).

Leb, Christina (2009). Changing Paradigms: The Impact of Water Securitization on International Water Law. *Il Politico* 74 (2), s. 113–128.

Linnerooth-Bayer, Joanne – Murcott, Susan (1996). The Danube River Basin: International Cooperation or Sustainable Development. *Natural Resources Journal* 36 (3), s. 521–547.

- Lodrick, Deryck – Ahmad, Nafis (nedatováno). Indus River. *Britannica* (<https://www.britannica.com/place/Indus-River/People>. 1. 3. 2021).
- Mair, Raimund a kol. (2013). *Hlavní zásady udržitelného rozvoje hydroenergetiky v povodí Dunaje* (Vienna: ICPDR).
- Martin, Edgar (2006). The impact upon employment of the decline in Danube transport. *Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe* 9 (1), s. 81–88.
- Max, Stanley M. (1983). Cold War on the Danube: The Belgrade Conference of 1948 and Anglo-American Efforts to Reinternationalize the River. *Diplomatic History* 7 (1), s. 57–77.
- Mbaku, John Mukum (2020). The controversy over the Grand Ethiopian Renaissance Dam. *Africa in Focus*. 5. 8. 2020 (<https://www.brookings.edu/blog/africa-in-focus/2020/08/05/the-controversy-over-the-grand-ethiopian-renaissance-dam/>, 28. 2. 2021).
- Michel, David (2009). A River Runs Through It: Climate Change, Security Challenges, and Shared Water Resources. In: Michel, David – Pandya, Amit eds., *Troubled Waters* (Washington D. C.: Stimson Center), s. 73–87.
- Michel, David (2020). Case Study: The Indus River Basin. *US Institute of Peace*, s. 10–13.
- Milkovič, Željko eds. (2018). *Manual on the Sava River Navigation* (Croatia: ISRBC).
- MŽP (Ministerstvo životního prostředí, nedatováno). *Dunaj (MKOD)* (https://www.mzp.cz/cz/dunaj_mkod_dokument, 2. 2. 2021).
- MRC (1995). *Agreement on the Cooperation for the Sustainable Development of the Mekong River Basin* (<https://www.mrcmekong.org/assets/Publications/policies/agreement-Apr95.pdf>, 15. 3. 2021).
- MRC (Mekong River Commission, nedatováno). *Mekong River Commission* (<https://www.mrcmekong.org/>, 12. 3. 2021).

Neusner, Gabriella (2016). Why the Mekong River Commission Matters. *The Diplomat*. 7. 12. 2016 (<https://thediplomat.com/2016/12/why-the-mekong-river-commission-matters/>, 17. 3. 2021).

NBI (Nile Basin Initiative, 2015). *The Water Resources of the Nile Basin*. 10. 12. 2015 (<https://nilebasin.org/about-nile-basin/42-the-water-resources-of-the-nile-basin>, 21. 2. 2021).

NBI (Nile Basin Initiative, 2016). *Hydropower Potential and the Region's Rising Energy Demands*. 10. 4. 2016 (<https://nilebasin.org/about-nile-basin/43-hydropower-potential-and-the-region-s-rising-energy-demand>, 21. 2. 2021).

NBI (Nile Basin Initiative, 2021a). *Cooperative Framework Agreement* (<https://nilebasin.org/nbi/cooperative-framework-agreement>, 23. 2. 2021).

NBI (Nile Basin Initiative, 2021b). *NBI Strategy* (<https://nilebasin.org/what-we-do/nbi-strategy>, 23. 2. 2021).

NBI (Nile Basin Initiative, 2021c). *Our Core Functions* (<https://nilebasin.org/what-we-do/what-we-do>, 26. 2. 2021).

Niyaz, Jahangir (2020). Opinion: India, China, and the Future of the Indus, The Coming Water Crisis with China. *Phayul*. 21. 7. 2020 (<http://www.phayul.com/2020/07/21/44027/>, 5. 3. 2021).

O'Higgins, Tim a kol. (2014). Achieving good environmental status in the Black Sea: scale mismatches in environmental management. *Ecology and Society* 19 (3).

Osborne, Milton (200). The Strategic Significance of the Mekong. *Contemporary Southeast Asia* 22 (3), s. 429–444.

Penčev, Peter Georgiev (nedatováno). Danube River. *Britannica* (<https://www.britannica.com/place/Danube-River/Hydrology>, 1. 2. 2021).

Piesse, Mervyn (2015). The Indus Treaty Revisited: India-Pakistan Water Sharing. *Future Directions*. 29. 10. 2015 (<https://www.futuredirections.org.au/publication/the-indus-treaty-revisited-india-pakistan-water-sharing/>, 9. 3. 2021).

- Pistocchi, Alberto – Bontoux, Laurent – Almeida, Rafael Sara (2020). *Water scenarios for the Danube River Basin: future challenges and preparedness* (Luxembourg: Publications Office of the European Union).
- Reuss, Martin (2003). Historical Explanation and Water Issues. In: Hassan, Fekri A. – Reuss, Martin a kol., *History and Future of Shared Water Resources* (Paris: UNESCO), s. 27–50.
- Ribeiro, Wagner Costa – Sant'Anna, Fernando Mello (2014). Water security and interstate conflict and cooperation. *Documents d'Anàlisi Geogràfica* 60 (3), s. 573–596.
- Ritter, Kayla (2018). Egypt's Nile River Pressured by Population Growth, Rising Sea Level. *Circle of Blue*. 21. 3. 2018 (<https://www.circleofblue.org/2018/africa/egypts-nile-river-pressured-by-population-growth-rising-sea-level/>, 28. 2. 2021).
- Rotberg, Robert I. (2003). Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators. In: Rotberg, Robert I., *State Failure and State Weakness in a Time of Terror* (Washington D.C.: Brookings Institution Press), s. 1–26.
- Salman, Salman M. A. (2011). The new state of South Sudan and the hydro-politics of the Nile Basin. *Water International* 36 (2), s. 154–166.
- Sering, Senge (2010). China Builds Dam on Indus near Ladakh. *Journal of Defence Studies* 4 (2), s. 136–139.
- Seymour, Jack (2000). The Balkan Stability Pact: A Crucial Test for Europe. *Wilson Center*. 9/2000 (<https://www.wilsoncenter.org/publication/the-balkan-stability-pact-crucial-test-for-europe>, 13. 2. 2021).
- Shepherd, Kirstie (2014). The flow of Danube cooperation: a history of shared responsibility. *ICPDR*. 1/2014 (<https://www.icpdr.org/main/publications/flow-danube-cooperation-history-shared-responsibility>, 3. 2. 2021).
- Simić, Branislava (2020). Spatial Transformation of the River Waterfront through The Three Historical Periods: A Case Study of Belgrade. *Contemporary Urban Affairs* 4 (2), s. 27–36.

Smith, Charles – Hurst, Harold – El-Kammash Magdi (nedatováno). Nile River. *Britannica* (<https://www.britannica.com/place/Nile-River>, 20. 2. 2021).

Sterling-Folker, Jennifer (2002). Realism and the Constructivist Challenge: Rejecting, Reconstructing, or Rereading. *International Studies Review* 4 (1), s. 73–97.

Sticklor, Russell (2010). Managing the Mekong: Conflict or Compromise? *New Security Beat*. 1. 9. 2010 (<https://www.newsecuritybeat.org/2010/12/managing-the-mekong-conflict-or-compromise/>, 17. 3. 2021).

Syvitsky, James – Brakenridge, Robert (2013). Causation and avoidance of catastrophic flooding along the Indus River, Pakistan. *GSA Today* 23 (1), s. 4–10.

Swain, Ashok (2017). Expand the Indus Waters Treaty to make peace. *The Third Pole*. 15. 3. 2017 (<https://www.thethirdpole.net/en/regional-cooperation/expand-the-indus-waters-treaty-to-make-peace/>, 5. 3. 2021).

Šajtar, Jaroslav (2017). Před 25 lety vzplála válka v Jugoslávii, nejkrvavější konflikt v poválečné Evropě. *Reflex*. 31. 3. 2017 (<https://www.reflex.cz/clanek/historie/78507/pred-25-lety-vzplala-valka-v-jugoslavii-nejkrvavejsi-konflikt-v-povalecne-evrope.html>, 8. 2. 2021).

Šajtar, Jaroslav (2019). Dien Bien Phu: Rozhodující bitva indočínské války. Francouzi dostali výprask, Vietnamci nezávislost. *Reflex*. 13. 3. 2019 (<https://www.reflex.cz/clanek/historie/93776/dien-bien-phu-rozhodujici-bitva-indocinske-valky-francouzi-dostali-vyprask-vietnamci-nezavislost.html>, 13. 3. 2021).

Tesfaye, Aaron (2013). The Politics of the Imposed and Negotiation of the Emerging Nile Basin Regime. *International Journal of Ethiopian Studies* 7 (1+2), s. 57–76.

Tesfaye, Aaron (2014). Conflict and Cooperation and the Evolution of the Nascent Nile Basin Regime. *Northeast African Studies* 14 (1), s. 123–144.

- Thomas, Jason (2019). Does Lao's Xayaburi dam benefit its people? *The ASEAN post*. 31. 10. 2019 (<https://theaseanpost.com/article/does-laos-xayaburi-dam-benefit-its-people>, 17. 3. 2021).
- UNECE (2017). *Coordinating assessment of water, energy and agricultural needs among riparians is key to sustainable development in the Sava River Basin* (<https://unece.org/environment/press/coordinating-assessment-water-energy-and-agricultural-needs-among-riparians-key>, 11. 2. 2021).
- UNFP (2020). *World Population Dashboard* (<https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard>, 12. 3. 2021).
- United Nations (nedatováno). *Conferences on the environment and sustainable development* (<https://www.un.org/en/conferences/environment>, 10. 1. 2021).
- Varis, Olli – Keskinen, Marko – Kummu, Matti (2008). Mekong at the Crossroads. *Ambio* 37 (3), s. 146–149.
- VTEI (2016). Rozhovor s prezidentem Mezinárodní komise pro ochranu Dunaje Ing. Petrem J. Kalašem. *Vodohospodářské technicko-ekonomické informace*. 8. 6. 2016 (<https://www.vtei.cz/2016/06/rozhovor-s-prezidentem-mezinarodni-komise-pro-ochranu-dunaje-ing-petrem-j-kalase/>, 4. 2. 2021).
- White, Gilbert – Owen, Lewis – Jacobs, Jeffrey (nedatováno). Mekong River. *Britannica* (<https://www.britannica.com/place/Mekong-River>, 13. 3. 2021).
- Wolf, Aaron T. (2007). Shared Waters: Conflict and Cooperation. *Annual Review of Environment and Resources* 32, s. 241–269.
- Wolf, Aaron T. ed. (2010). *Sharing water, sharing benefits: working towards effective transboundary water resources management* (Paris: UNESCO).
- World Bank (2018). *Fact Sheet: The Indus Waters Treaty 1960 and the Role of the World Bank*. 11. 6. 2018 (<https://www.worldbank.org/en/region/sar/brief/fact-sheet-the-indus-waters-treaty-1960-and-the-world-bank>, 9. 3. 2021).
- WWC (World Water Council, nedatováno). *Water Security* (<https://www.worldwatercouncil.org/en/water-security>, 15. 1. 2021).

Zavadsky, Ivan (2020). 15 Years of Cooperation and Fruitful Partnership. *Danube Watch*. 2/2020 (<https://www.icpdr.org/main/publications/danube-watch-2-2020-15-years-cooperation-and-fruitful-partnership>, 15. 2. 2021).

Zvěřina, Jaroslav (nedatováno). Demografický vývoj v Evropě. *Centrum pro studium demokracie a kultury*. (<https://www.cdk.cz/demograficky-vyvoj-v-evrope>, 31. 1. 2021).

Resumé

The problem of shared water resources is one of the new security phenomena. The world population is unstoppably growing and water is a vital but limited natural resource. Sharing important water resource can be a reason for an outbreak of a regional armed conflict or it can be an opportunity for emerging an international cooperation. If there is a potential for the creation of an effective and successful collective river management depends on many circumstances. If the riparian countries do not see each other as reliable partners there is just a little chance that they can be able to collectively manage shared water resources. Big role also plays the economic, social and technological development of the riparian countries.

This thesis is analyzing five case studies of collective water management institutions. The thesis is focusing on the International Commission for the Protection of the Danube River, The Sava River Commission, Nile Basin Initiative, The Indus River Commission and The Mekong River Commission. Each of these cases has different goals and conditions for its existence due to the specificity of each region. Thanks to this diversity of these examples we can observe what can cause the success or the failure of the collective water management.

The water commissions for the Danube and Sava rivers are the examples of a functioning collective water management. Countries sharing these river basins are highly developed countries with mutual trust and respect among them. On the contrary the Nile, Indus and Mekong commissions deal with several organizational and also technological difficulties. Also, the trust between these riparian countries is damaged due several the history full of armed regional conflicts. But even though the collective water management does not always meet all of the expectations, the international community should keep supporting this concept of regional cooperation so the countries sharing one water resource will choose this option instead of fighting over this issue.